

KFBibliotek – 75 år i konsumentkooperationens tjänst

Av
Michael Hagström

© Copyright. 2002. Michael Hagström.
KFBibliotek/Kooperativa institutet
Omslagsbild: Fotograf, S Malm 1948
Besökare i KFBibliotek
Grafisk form och sättning: KF PrintCenter
Tryckt hos KF PrintCenter, Stockholm 2002
ISBN 91-86802-48-8

KFBibliotek – 75 år i konsumentkooperationens tjänst

*”Litet veta vi, men om ej det blir konserverat
veta vi framdeles mindre. Documenter
brinna efterhand upp och distraheras, gamle män dö och
med dem vägledande traditioner.”
(Biskop Benzelius, 1733)*

Av
Michael Hagström

Innehåll

	Förord	3
1	Framväxten av bibliotek i Sverige	4
1.1	Folkbildnings- och folkrörelsebibliotek	4
2	KFBibliotek - de första årtiondena	5
2.1	Rochdalevävarnas bibliotek	7
2.2	Axel Pählman	7
2.2.1	Martin Sundell och Sparkassan	7
2.2.2	En teoretiker i praktisk handling	8
2.3	Walter Sjölin	10
2.3.1	Modernisering och utveckling	11
2.3.2	Internationellt samarbete	12
3	KFBibliotek åren 1967-1998	13
3.1	Ludwig Schnabl	13
3.2	Margareta Wangius	14
3.3	Yvonne Wihnblad	15
4	KFBibliotek åren 1998 och framåt – pånyttfödelse	16
4.1	Michael Hagström	16
4.1.1	Modernisering och datorisering	17
4.1.2	Webbplats på Internet	18
4.1.3	CoopCat	19
4.1.4	Uppdrag och utvecklingsprojekt	20
5.0	De unika samlingarna	21
5.1	Förvärv och mönsterstadgar	21
5.2	Samlingarna	22
5.3	Angående bibliotekets storhet	23
5.4	Rariteter visas på utställning	24
6	Bibliotekets nyttjare	24
7	Framtiden – i den allra bästa av världar	25
8	Källor	27
Bilaga 1	Kooperativa klassiker och rariteter i urval - en litteraturlista	29
Bilaga 2	Ett urval betydelsefulla verk för svensk Kooperation – anoterad litteraturlista	31

Förord

Med anledning av att Kooperativa Förbundets bibliotek och arkiv innevarande år firar 75-årsjubileum har jag beslutat att skriva dess historia. Det är viktigt och intressant av flera anledningar. Till att börja med kan man genom biblioteket på ett tydligt sätt skönja tidstypiska tendenser och drag i det samtida, omgivande samhället. När man följer KF:s bibliotek och dess historia får man samtidigt en annan bild av konsumentkooperationens historia och utveckling. För det andra finns det originella och starka personligheter som låter sig tecknas och levandegöras. En tredje minst lika viktig aspekt är att jag personligen tycker att bibliotekshistoria är spännande. Jag upplever det också viktigt att inför en bredare krets klarlägga och belysa bibliotekets och arkivets roll och betydelse för Kooperativa Förbundet, Kooperationen och samhället i övrigt.

Arbetet med skriften har för alla i biblioteket varit en spännande resa tillbaka i tiden. Vi har fått viktiga insikter vi kan ta med oss in i det framtida utvecklingsarbetet. Vår egen historia visar hur tankar och idéer från enskilda medarbetare formar händelseutvecklingen, samtidigt som vi naturligtvis också påverkas av den parallella utvecklingen från den konsumentkooperativa rörelsen. Helt naturligt har biblioteket alltid försökt fylla en roll för sin uppdragsgivare KF och konsumentkooperationen. Vi som finns med idag känner att vi förvaltar ett viktigt historiskt arv, av nationellt, internationellt och företagshistoriskt värde. Vi känner beundran inför vad konsumentkooperationen och KF utträttat och fortfarande utträttat. KF:s bibliotek och arkiv har som främsta uppgift att samla, ordna, visa och bidra till framtida utveckling men också medverka till att KF och konsumentkooperationen utvecklas i positiv riktning.

Idag möter biblioteket många nya utmaningar och har under min ledning utvecklats till ett företagsbibliotek "i tiden" med allt vad det innebär, vad gäller modern informationsteknologi i samverkan med rollen av traditionellt bibliotek. En kunskapskälla att hämta vår tids information till grund för nya idéer inom Kooperationens alla områden.

Till min hjälp med denna skrift har jag haft Yvonne Wihnblad på biblioteket som på ett förtjänstfullt sätt bistått med många av de källor som är grunden till framställningen. Hon har också tagit fram många av de bilder som finns med och överfört dessa från fotografi till elektronisk form.

Jag vill också tacka kollegan Luba Dedkova som bidragit med en sammanställning av de värdefulla litteraturlistorna som finns med som bilagor.

Stockholm 2002-09-13

MICHAEL HAGSTRÖM
CHEF, KFBIBLIOTEK

1. Framväxten av bibliotek i Sverige

Det finns i vårt land ett stort antal bibliotek av varierande storlek, betydelse och innehåll. De största är national-, universitets- och högskolebiblioteken. I antal räknat finns det dock fler skol-, folk-, sjukhus-, företags-, special- och privata bibliotek. Vi har i Sverige en lång tradition av att både bygga och besöka bibliotek, att använda biblioteken som en källa till kunskap och lärande, till nytta och nöje. Vi har sedan långt tillbaka en stark känsla för boken och läsandet.

Med kristendomen kom böcker och bibliotek till Sverige och de första biblioteken bildades i kyrkor och kloster. Domkyrkobibliotek etablerades i Skara, Linköping, Uppsala och i Strängnäs. I Birgittaklostret skapades ett av de mest förnämsta medeltida biblioteken.

Med Gustav II Adolf blev det något av ett kulturellt uppsving i Sverige. Uppsala universitets bibliotek grundades 1620. Drottning Kristina grundade det Kungliga biblioteket i Stockholm och Lunds Universitetsbibliotek kom till under samma århundrade.

På 1700-talet grundades ett flertal akademier som än idag har betydelsefulla bibliotek. Vetenskapsakademien grundade bibliotek 1739, Musikaliska akademien 1771 och Konstakademien 1773.

Specialbibliotekens århundrade blev 1800-talet med etableringen av bl.a. Karolinska institutets bibliotek 1810, Kungliga Tekniska högskolans bibliotek 1826 och Riksdagsbiblioteket 1851.

1900-talet kom att bli de många företagsbibliotekens och folkrörelsebibliotekens århundrade. Stora kopparbergs Bergslags AB, som grundades mycket tidigare, redan på 1600-talet är ett av de äldsta företagsbiblioteken i Sverige. Kooperativa förbundets bibliotek och arkiv och Jernkontorets bibliotek grundades 1927. Några år senare 1936 bildades Svenska arbetsgivareföreningens bibliotek.

KFBibliotek kan i viss mening karaktäriseras både som ett företagsbibliotek och ett bibliotek för den kooperativa rörelsen. Historien om KF som "rörelsefenomen" och företag speglar just denna dubbelhet. De tidiga årtiondena på 1900-talet var pionjärernas och banbrytarnas tid, de som tillhörde den kooperativa rörelsen och som lade grunden för KF som företag och koncern. KFBibliotek är ett företagsbibliotek men också med sina historiska samlingar ett historiskt bibliotek som också försöker leva upp till rollen som ansvarbibliotek inom området Kooperation.

1.1 Folkbildnings- och folkrörelsebibliotek

Folkbildningens rötter från bl.a. 1700-talets upplysning och revolutionens jämlikhetstankar kom att bilda en grund för en utveckling av bildning och framväxt av olika folkrörelser som vi senare sett i Sverige. Det växte fram bibliotek inom arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen, väckelserörelsen osv.

Den folkliga viljan att bilda sig var stor. Det fanns ett behov av att höja sig över den givna verkligheten för att kunna se sitt livssammanhang i ett större perspektiv. Det gällde att blottlägga klasstrukturerna och att identifiera sin roll i klasskampen och bli en aktiv medborgare i samhällslivet. Föreläsningar, bibliotek och studiecirkel var tre viktiga fundament i vägen till bildning inom de framväxande folkrörelserna.

Medborgarna skulle bildas och kultiveras i samhällslära, föreningskunskap och idédebatt. Läsning för enbart nöje och förströelse var inte vanligt. Böcker och bibliotek vitaliserade folkrörelserna och både bildade och fostrade dess medlemmar. 1833 bildades i Stockholm "Sällskapet för spridande av nyttiga kunskaper bland allmogen och de arbetande klasserna". Sällskapet började samma år ge ut publikationen "Läsning för folket". 1842 kom första folkskolestadgan. Den innehöll bl.a. följande föreskrift om sockenbibliotek:

"För underhållande av de i skolan förvärvade kunskaper och synnerligen för befrämjandet av en sann kristelig bildning...åligge det prästerskapet att uppmuntra till inrättandet och begagnandet av sockenbiblioteker samt därtill tjänliga böcker föreslå."

År 1866 fanns det 1 265 sockenbibliotek i Sverige. Två år senare hade de ökat till 1 437 stycken. Dessa bibliotek fick en stark tillbakagång på 1880-talet då många sockenbibliotek såldes på auktion. De offentliga biblioteken, däribland sockenbiblioteken, saknade till stor del den socialistiska och radikala idélitteraturen och var dessutom ofta stängda när arbetarna var lediga. Socialdemokratiska förbundets bibliotek med ca 400 band var på 1880-talet Stockholms största arbetarbibliotek. Det var öppet på kvällstid en gång i veckan och finansierades genom låneavgifter och gåvor. Trots detta fanns det för den arbetande klassen ytterst få och begränsade möjligheter till läsning och bildning ännu mot slutet av 1800-talet.

Antalet arkiv växte till följd av folkrörelsernas tidiga framväxt. Vid sidan av gamla anrika företagsarkiv som Stora Kopparbergs Bergslags AB skapade arbetarrörelsen, kvinnorrörelsen, den kooperativa rörelsen m.fl. egna arkiv. Folkrörelserna som byggde och formade Sverige ville dokumentera och bevara sin historia för framtida forskning. Arbetarrörelsens arkiv grundades 1902 och blev snabbt ett av de största och viktigaste "rörelsearkiven"¹.

Många av de små folkrörelsebiblioteken kommunaliserades så småningom när folkrörelserna blev en del av den parlamentariska makten. Detta lade grunden till de många kommunala folkbibliotek vi har idag i Sverige. Bibliotekens mål var att ge varje medborgare möjlighet till bildning, upplysning och tillgång till läsning för nytta och nöje, en demokratisk rättighet för alla. KF:s bibliotek som var ett mer uttalat privat "rörelsebibliotek", ett företagsbibliotek kopplat till den konsumentkooperativa rörelsen, gick av naturliga skäl inte samma utveckling till mötes. Av denna anledning har KF:s bibliotek levt vidare och behållit sin särart och varit trogen sitt ursprungliga uppdrag. Det har bibehållit sin kooperativa koppling och identitet fram till idag.

2. KFBibliotek – de första årtiondena

Vi vet inte exakt hur man resonerade och vad man tyckte var viktigt kring bildandet av KF bibliotek. Varför och vilka var de bakomliggande motiven? Var man inspirerad av arbetarrörelsens sätt att organisera folkbildning och att skapa bibliotek?

"Vår Gård" och kursverksamheten där hade runt 1925 ett litet bibliotek eller snarare en boksamling som inrättats på initiativ av Harald Elldin. Det skulle nog närmast betecknas som ett kursbibliotek och hade i sina samlingar kooperativa klassiker, kursböcker men också en del skönlitteratur. Biblioteket var inte så välorganiserat och kursdeltagarna hade egentligen inte tid att besöka det under sina ganska korta och intensiva utbildningsperioder som varade mellan en till fem veckor.² När KF några år senare även köpte "Skärtofta", en del av "Vår Gård", fanns där ett vackert biblioteksrum som fylldes med encyklopedier och skönlitteratur. Inte heller denna samling har någonsin i traditionell mening fungerat som ett bibliotek med utlåningsverksamhet.

Det finns ett dokument från 1926 "Bokförteckning över K.F:s Kamratförenings Bibliotek" som vittnar om att det redan innan KF biblioteks bildande fanns biblioteksverksamhet på KF. Det verkar också som om verksamheten var välkött och uppskattad eftersom man bemödat sig om att både framställa och prydligt trycka en bokförteckning.

Personalbiblioteket vid Mosebacke torg, 1960-talet. Fotograf: S Malm, 1964

1 Ottervik, Gösta. Libraries and archives in Sweden. 1954, sid. 189

2. Intervju 2002-07-26, Moberg Olof

Förteckningen visar att man hade ett bestånd på ca. 350 böcker. Denna boksamling mer än fördubblades i storlek fram till 1931 då nästa förteckning upprättades och trycktes. Jag tror att denna bibliotekssamling under tidens gång förvandlats till ett personalbibliotek som sedan levtt vidare sida vid sida med KF:s bibliotek och arkiv. Det har fått funktionen mer av ett underhållningsbibliotek med skönlitteratur medan KF:s bibliotek och arkiv tillhandahållit den mer seriösa facklitteraturen. Personalbiblioteket var fram till slutet av 1960-talet beläget vid Mosebacke torg och flyttade till Östgötagatan, till samma lokaler som KF:s bibliotek.

Det har nog också varit så att skötseln av detta personalbibliotek från tid till annan legat hos personalen på KF:s bibliotek, varvat med frivilliginsatser från intresserade pensionärer. Direktiven till bildandet av KF:s bibliotek och arkiv var allmänt hållna.

*"I syfte att på ett mera enhetligt och överskådligt sätt ordna det betydande material av småtryck, berättelser, tidningsklipp samt dokument av olika slag rörande den kooperativa verksamheten som under årens lopp samlats inom förbundet /.../ har styrelsen vid början av år 1927 upprättat ett kooperationens arkiv. Arkivet har sig också anförtrots omvårdnaden av förbundets bibliotek"*³

Axel Gjores, på denna tid organisationsavdelningens chef, hade länge funderat kring idén att upprätta ett kooperativt centralbibliotek och arkiv, motsvarande det som redan fanns inom arbetarrörelsen.⁴ Det exakta datumet för starten blev den 2 januari 1927.⁵

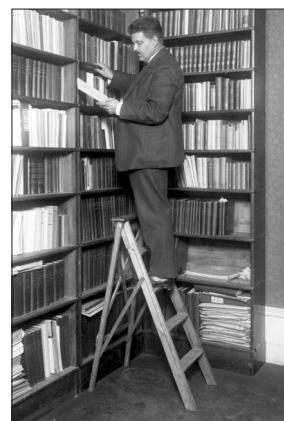
Det är lite oklart vilken betydelse Gjores haft i sammanhanget.

Herman Stolpe låter i sin bok "Öden och äventyr inom kooperationen 1915-1990" antyda att det troligen aldrig hade blivit något arkiv och bibliotek utan de personliga insatserna från Gjores. "Det har mycket förvånat mig, att arkivet inte hedrat Gjores ovärderliga insatser i arkivets och bibliotekets planläggning och uppbyggnad genom att placera Norsbos mästertliga porträtt av Gjores, som jag längre fram skänkte till arkivet, på framskjuten hedersplats."⁶

Den primära uppgiften vid starten 1927 blev att systematisera och katalogisera materialet, som varit utspritt på KF sedan 1899. Biblioteket fungerade först som ett internt företagsbibliotek, speciellt för "organisatoriska avdelningen" och "affärsavdelningarna" men kom senare alltmer att spela rollen som centralbibliotek för konsumentföreningarna och organisationerna inom konsumentkooperationen. Det visar sig också senare att biblioteket haft betydelse utanför den egna kretsen både för universitet och högskolor i Sverige.

Redan från början fanns en uppdelning i arkiv och bibliotek och samlingen av böcker var vid starten några få hyllmeter med 2.800 volymer böcker.⁷ Tankarna om arkivets huvudsakliga uppgift formulerades tidigt med ett talande motto, ett citat från 1733 av biskop Benzeliuss:

*"Litet veta vi, men om ej det blir konserverat veta vi framdeles mindre. Documenter brinna efterhand upp och distraheras, gamle män dö och med dem vägledande traditioner."*⁸

Axel Pahlman i KF:s nyinrättade arkiv och bibliotek på Stadsgården 1927. Fotograf: Erik Holmén 1927.

3 Gjores Axel. Ur KF:s förvaltnings- och revisionsberättelse för 1927

4 Sjölin Walter. Ur Kooperatören 11 nov. 1962, sid. 473

5 Dagens Nyheter 1940, 4 augusti. Intervju med Axel Pahlman

6 Stolpe Herman ur "Öden och äventyr inom kooperationen 1915-1990", sid. 26-27

7 Pahlman Axel. Ur Tidningen Vi 1950, nr 51-52

8 Thedin Nils. Ur Ark 1527 från 1935 med titeln "Kooperativa förbundets arkiv"

2.1 Rochdalevävarnas bibliotek

Det kan hända att KF och dess ledare hämtade inspiration från England, vilket i många stycken var ett föregångsland för de kooperativa pionjerna. Rochdalevävarna och engelsmännen hade redan mer än ett halvt sekel tidigare skapat flera lyckade bibliotek.

De Owenska konsumtionsföreningarna startade tidigt och redan under den första halvan av 1800-talet hade 23 föreningar på olika orter kommit igång med mindre bibliotek.

Rochdalevävarna tillsatte en bibliotekskommitté med uppgiften att få igång och utöka bibliotekets verksamhetsområden. James Nuttal som tillhörde denna kommitté förespråkade en mer effektiv upplysningsverksamhet vilken kunde bli möjlig genom bibliotekets försorg. Det större biblioteket som bildades var öppet varje lördagskväll från klockan sju till nio. I dess lärum fanns alla de ledande rikstäckande tidningarna samt en fin samling aktuella tidskrifter. Där fanns också annat som t.ex. skämttidningarna Punsch och Fun. År 1856 omfattade samlingen ca. 1.000 böcker och fyra år senare hade beståndet växt till 3.000 volymer. Efter ytterligare femton år 1875 fanns det 12.200 böcker samt en gedigen referensavdelning på dryga 1.000-talet böcker. De närmare 40.000 utlånen per år, vittnar om en mycket stark bildningsiver och läshunger.⁹

Axel Pahlman, bibliotekets förste chef
Fotograf: Erik Holmén

2.2 Axel Pahlman - kooperatör, pionjär, arkiv- och biblioteksgrundare

Axel Pahlman blev vid 45 års ålder den förste chefen för KF:s bibliotek och arkiv och han kom att leda verksamheten i 20 år. Under dessa år blev Pahlman en driven forskare och historiker inom konsumentkooperationen. De första åren ägnade han åt att skapa ordning i arkivet och att anskaffa ny litteratur. Det var en svår uppgift att samla in dokument från konsumentkooperationens tidiga år då det ofta saknades fullständiga samlingar av stadgar, protokoll och berättelser.

2.2.1 Martin Sundell och Sparkassan

Axel Pahlman inledde dock sin karriär på KF som medhjälpare åt förgrundsgestalten och den betydelsefulla pionjeren Martin Sundell. De träffades genom Verdandi. Martin Sundell sökte en ung intellektuell som med glöd och övertygelse kunde arbeta inom den växande kooperativa rörelsen. Han rekryterade Pahlman till denna uppgift som 1907¹⁰ tillträdde platsen som redaktionssekreterare för tidningen Kooperatören. Redan den 21 augusti 1908 grundade Pahlman under synnerligen okonventionella och enkla former "Kooperativa förbundets sparkassa".¹¹ Tillsammans med affärschefen G.W. Dahl öppnades det första kontot i Axel Pahlmans namn. Det hela gick till så att man tog en medlemsbok och strök över ordet medlemsbok och i dess ställe skrev sparkassebok, varpå en insättning kunde göras. Succén var given och fler följde Pahlmans exempel med nya insättningar. I 1909 års styrelseberättelse till kongressen kunde man rapportera att;

"KF har begynt med uppläggandet av en sparkasseräkning. Å densamma kunna såväl enskilda som organisationer av skilda slag göra insättningar. Å insatt belopp lämnas 5 procents ränta".¹²

⁹ Pahlman Axel. Pionjerna. Utkom 1944 till "Kooperationens 100-åriga" födelsedag, sid. 180-183

¹⁰ Sjölin Walter. Ur Kooperatören 11 nov. 1962, sid. 468

¹¹ Pahlman Axel. Ur De första åren, sid. 11-13

¹² Pahlman Axel. Ur De första åren, sid. 13

Sparkassan växte snabbt och under 1909 kunde man konstatera insättningar motsvarande 30.000 kr. Efter Martin Sundells död 1910, tog Pählman under några år över sysslan som förbundssekreterare, resande agitator och propagandist. I likhet med Sundell var han pionjärarens agitator och föredragshållare runtom i hela Sverige. De kooperativa idéerna spreds ut bland de breda folklagren. Han reste under blygsamma förhållanden från ort till ort för att väcka folket. Han höll ofta flera föredrag på en och samma dag. Resekostnaderna täcktes ofta av den egna försäljningen av broschyrer som företogs på mötena. Inspirerad av engelsk kooperation visade han skioptikonbilder med bl.a. följande budskap:

*"Spara, Köp ej på kredit, Organisera Eder och även Ni kunna bli ägare till anläggningar liknande den engelsmännen redan äga."*¹³

Kooperatören Torsten Odhe har sammanfattat denna tid och Axel Pählmans gärning på följande sätt: *"Det var med friskt och frejdigt sinne som Pählman i vapenbrödraskap med Martin Sundell och andra tidiga ledargestalter förde sin framgångsrika kamp mot kredithandeln, under årtionden för land och rike ikring för att grunda nya föreningar, ombilda de gamla handelsbolagen och inskräpa sunda principer för kooperativ affärsskötsel och förståelse för kapitalsamling och konsolidering."*¹⁴

Pählman blev inte långvarig som förbundssekreterare och ersattes 1913 av Karl Eriksson. Han fortsatte dock att tjänstgöra inom förbundet och ägnade sig ännu mer åt upplysande fältarbete med föredrag runtom i hela Sverige. Han skrev också en hel del föreningshistoria i form av minnesskrifter. Han var en slags resande upplysningskonsulent mellan åren 1913-1926.

*"Under åren 1907-1920 höll han 1.455 föredrag för i runt tal 132.000 personer förutom minst tusentalet instruktionsmöten med styrelser och revisorer i föreningar /.../ otaliga utredningar för ombildningar och sammanslutningar och skötte en omfattande korrespondens."*¹⁵

Den ledande kooperatören och KF mannen Mauritz Bonow sammanfattar Axel Pählman som agitator och folkupplysare:

*"Den utan all jämförelse största insatsen som är oupplösligt förknippad med Axel Pählmans namn under dessa för Kooperationen avgörande genombrottsår utgjorde hans frenetiska kamp mot den utbredda konsumtionskrediten med dess skadeverkningar både för de enskilda hushållen och för de spirande kooperativa detaljhandelsföretagen. Albin Johansson har i en hyllningsartikel till Axel Pählmans 60-årsdag betygat att "det finns ingen svensk som så målmedvetet, så intensivt och så uthålligt propagerat för kontanthandeln som Axel Pählman".*¹⁶

Pählman var en hängiven eldsjäl som p.g.a. långa arbetsdagar och mycket resande till slut överansträngde sig. Drygt tio år av konstant hög och en i många stycken omänsklig arbetsbörda ledde fram till att han av hälsoskäl tvingades trappa ned på arbetstakten. Av denna anledning föreslog Axel Gjöres förbundsstyrelsen att uppdra åt Pählman att under lugnare former starta KF:s bibliotek och arkiv 1927.

2.2.2 En teoretiker i praktisk handling

Axel Pählman som var lekman på arkiv- och biblioteksområdet hittade i chefen för arbetarrörelsens arkiv, Oscar Borge, den hjälp han behövde för att komma igång. Pählman ansåg själv att Oscar Borge¹⁷ kunde tillskrivas en stor del i tillblivelsen av KF:s arkiv. Borge bistod med goda råd vad gällde arkiv- och bibliotekstekniska frågor. Den systematik av materialet som redan fanns på arbetarrörelsens arkiv kom att anammas med några smärre modifikationer. Borge skänkte också med stor iver och under lång tid en mängd kooperativt arkivmaterial till KF:s arkiv. Arkivalierna kom att bilda en del av fundamentet i KF:s

¹³ Odhe Torsten. Ur Tidningen Vi 1957:15

¹⁴ Odhe Torsten. Ur Tidningen Vi 1957:15

¹⁵ Sjölin Walter. Ur Kooperatören 11 nov. 1962, sid. 473

¹⁶ Bonow Mauritz

¹⁷ Skapare av Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

arkiv. Annat material kom från "förbundets organisationsavdelning" i form av böcker, bilder och handskrifter. Dessa två samlingar blev grunden och starten till KF:s arkiv 1927. År 1935 inlemmades förbundets stora räkenskapsarkiv i arkivsamlingarna. Lån av arkivhandlingar mm beviljades om *"man har grundad anledning antaga lojala intressen. Lån göres också dels av en del kungliga utredningskommittéer, dels av studerande vid handelshögskolan, socialpolitiska institutet, Jakobsbergs folkhögskola och några andra."*¹⁸

I början av 1940-talet blev biblioteksverksamheten alltmer framträdande vilket fick till följd att man antog det nya namnet "Kooperativa förbundets bibliotek och arkiv".

Antalet anställda 1943 var fem personer. Arkivet hade en trerumslägenhet i KF:s fastighet samt fem närliggande lokaler i Stadsgården för en hyra av totalt 14.000/år. Samma år inleddes avancerade diskussioner om hur arkivmaterialet skulle organiseras för framtiden. Den konsumentkooperativa historien skulle säkerställas genom att allt material skulle fotograferas för långtidsförvaring.¹⁹

Vid sidan av sina förtjänster för arkiv och bibliotek har Pählman lämnat efter sig ett flitigt författarskap. "Pionjäreerna" är kanske den mest kända boken som kom ut 1944. Den handlar om de kända vävarna i Rochdale. Ett stort antal konsumtionsföreningar har också genom Pählmans försorg fått sin historia skriven i minnesskrift.

Axel Pählman har även gjort sig känd som en stor antikvarisk samlare och när han 1947 gick i pension, lämnade han bakom sig den största kooperativa bibliotekssamlingen i världen. Hans bedrift bestod till stor del i att han lyckades få igång effektiva förvärvskanaler både i form av inköp och genom generösa gåvor.

Axel Pählmans stora intresse för såväl svensk som internationell kooperationshistoria medförde att han fann ett stort nöje i att ständigt komplettera och utvidga samlingarna. Likt en målmedveten detektiv vittjade han kontinuerligt sina inköpskällor såsom bokauktioner och antikvariat. Det var med stor spänning han både lyckades och misslyckades förvärva ett stort antal unika kooperativa rariteter till samlingarna. Han hade regelbundna inköpskontakter runt om i Europa och kom på detta sätt över bl.a. den kompletta samlingen av Robert Owens tidning "The Crisis". Det går inte att ta miste på hur road Pählman var av sina inköpsuppdrag i den berättelse han återger i tidningen "Vi" från 1950.²⁰ Han berättar på ett mycket spännande sätt om hur han efter långa och många vedermödor slutligen, steg för steg, lyckas förvärva alla delarna till den kända tidskriften "Co-operative News".

En annan av hans förvärvshistorier handlar om hur han lyckades komma över ett mycket sällsynt tryckalster från Robert Owens tid. Han inleder sin historia på följande sätt:

*"När man ska köpa på auktion utan att själv vara närvarande blir spänningen stark. Så var förhållandet då jag spelade på Sotheby's stora bokauktion i London..."*²¹

Till denna historia hör att Pählmans bud var för lågt. Konkurrenten Museum Bookstore, ett antikvariat i England bjöd över. Pählman kontaktade genast antikvariatet och lyckades efter en utväxling av fyra brev köpa den sällsynta trycksaken för ett mycket högre pris än han tidigare varit villig att betala.

*"Under 1930-talet var nämligen tillgången på äldre kooperativ litteratur ovanligt riklig /.../ efterfrågan förhållandevis måttlig och priserna modesta. En rad numera både oåtkomliga och oersättliga verk tillfördes biblioteket."*²²

18 Pählman Axel 26/8 1943, Prot. från "Den 3:e (1943) Nordiska arkivkonferensen med Danmark, Finland, Sverige

19 Pählman Axel. Ur Den 3:e (1943) Nordiska arkivkonferensen med Danmark, Finland, Sverige (KF) diskuterades fotografering av arkivmaterial för långtidsförvaring.

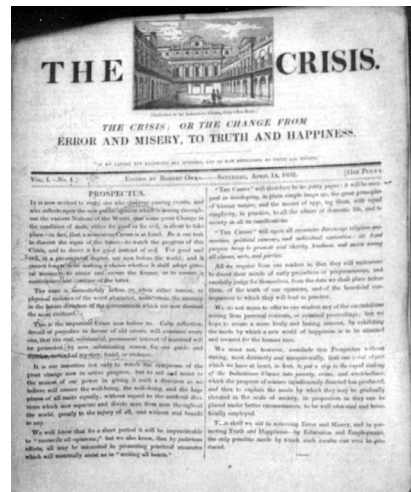
20 Pählman Axel. Ur Tidningen Vi 1950, nr 51-52

21 Pählman Axel. Ur Tidningen Vi 1960, nr 51-52

22 Sjölin Walter. Ur Kooperatören 11 nov. 1962, sid. 474.

På 1940-talet var ett av de äldsta dokumenten i arkivet en liten broschyr från England, uppger Pählman i en intervju för Dagens Nyheter.²³ Det är en inbjudan att bilda en konsumtionsförening i London för att; *“bekämpa grosshandlarnas, butiksföreståndarnas och jobbnarnas orättvisor och för att minska mellanhandsvinsten, särskilt på charketurivaror”*.

Arkivdelen innehöll vid den här tiden trycksaker, stadgar, styrelseprotokoll, föreningsmaterial samt KF:s trycksaker. Motsvarande utländskt material från närliggande centralorganisationer samlades också. Fram till 1940-talet var samlingarna av såväl svenskt som utländsk litteratur omfattande. Många språk och länder var representerade som ex. tyska, danska och norska. Den engelska samlingen var dock störst med verk av bl.a. Owen, The Crisis, The New Moral world, Lancashire och Yorkshire Co-operator, Birmingham Co-operator, Henry Pitman's The Co-operator. När Axel Pählman 1962 avled vid 80 års ålder²⁴ var det många som ville skriva eftermälet och hylla hans livsgärning. Bland dessa kan nämnas hans nära medarbetare Walter Sjölin men också Torsten Odhe och Mauritz Bonow.

Det unika verket "The Crisis" av Robert Owen

Walter Sjölin, chef mellan åren 1947-1966. Fotograf: okänd, 1952

2.3 Walter Sjölin – professionalisering av bibliotek och arkiv

Walter Sjölin började som smedspojke i Billesholm i Skåne och läste sig igenom skolbibliotek, sockenbibliotek och ABF-bibliotek. Han bildade sig av egen kraft och av eget intresse med bibliotekens hjälp. Sjölin representerade idealbilden av samtidens bildningssträvanden som frodades under denna tid inom Kooperationen. Med Herman Stolpes följande ord får han stå förebild som det lyckade typexemplet på just detta: *“...om bildningsarbetarens möjligheter att trots en start i armod och svåra slag av arbetslöshetens järnhand under 1920- och 1930-talen arbeta sig fram till en aktad ställning bland forskarna av facket. Det gläder oss att denna gärning väsentligen utförts inom Kooperationen...”*²⁵

I Stockholm träffade Sjölin folkbildaren Erik Hedén²⁶ som inspirerade honom till vidare historiska studier. Han arbetade några år i Danmark och Tyskland återvände därefter hem till Stockholm och 30-talets arbetslöshet. Efter två mycket speciella och omtumlande år som betjänt påbörjade han en bana som skriftställare. Han studerade bl.a. historia och skrev artiklar om historia, politik och ekonomi. Förarbetet till ett flertal artiklar om Kooperation fick honom att söka sig till KF:s bibliotek och arkiv. Hans många och goda kontakter med Axel Pählman ledde 1934 fram till ett erbjudande om en sju månader lång vikariatsanställning. Pählman, som behövde en medhjälpare, *“...hade fäst sig vid att jag var så punktlig!”*²⁷

Walter Sjölin var i likhet med sin kära kollega och vän Pählman road av att skapa sig ett talande motto för arkivverksamheten. Således inledde han en föredragning 1957 om det

23 Dagens Nyheter 1940, den 4 augusti

24 Dagens Nyheter 29 oktober 1962

25 Stolpe Herman. Ur Tidningen Vi 1952, nr 4, om Walter Sjölin

26 Dahlberg Ivar. Ur Ark 4, år 1928. Erik Hedén skänkte sin samling av social litteratur till Arbetarrörelsens arkiv

27 Hallén Kerstin. Ur Tidningen Vi 1962:4, sid. 6

kooperativa biblioteket med följande kinesiska ordspråk: "Det blekaste bläck är starkare än det starkaste minne".²⁸

Vid denna tid var biblioteksverksamheten med samlingar och kontor belägen i en tvårumslägenhet på Katarinavägen, som också delades av direktör Torsten Odhe. Walter Sjölin som hade en fallenhet för ordning och reda lyckades på kort tid skapa struktur i de annars ganska brokiga samlingarna av böcker och arkivmaterial.

Walter Sjölin och Axel Pählman i KFBibliotek. Fotograf: Sune Sundahl, 1946.

2.3.1 Modernisering och utveckling

1947 när Axel Pählman gick i pension blev Walter Sjölin verksamhetens nya chef. Han kom att inneha denna post fram till 1966.

Under hans ledning hade KF:s arkiv och bibliotek som mest sju anställda. Det fanns förutom fyra arkivarier en registrator, en bokbindare och en som svarade för expeditionen och kontakten med biblioteksbesökarna. Under 1940- och 50-talet hade biblioteket höga utlåningssiffror med i snitt 22.000 utlån per år sammanräknat från både arkiv- och biblioteksdelen. Den största andelen utlån kom dock från det material som hörde till arkivsamlingarna. Detta förhållande med mest förfrågningar på arkivmaterialet har fram till idag stått sig. 1945 kan man notera en toppsiffra med 34.000 utlån. År 1957 kom dock att innebära ett trendbrott i utlåningsstatistiken då siffrorna kraftigt sjönk till omkring 4.500 utlån. Denna utlåningsnivå har de följande

årtiondena fram till nutid varit relativt stabil och pendlat mellan 4.000-8.000 utlån per år.

Bok- och arkivsamlingarna växte hela tiden eftersom Axel Pählman hade principen att inget av det som kom in genom gåvor eller på annat sätt förvärvades fick slängas eller gallas bort. Denna samlarnit ledde snart fram till ständiga diskussioner om utrymmesbrist. För att råda bot på de mest akuta problemen flyttade man 1949 till Drottsgården (Stadsgården 14-16). Vid denna tid diskuterades också för första gången möjligheten att koppla ihop bibliotek och arkiv med kurs- och utbildningsverksamheten på "Vår Gård" ute i Saltsjöbaden. Denna diskussion har från tid till annan varit aktuell men aldrig blivit förverkligad. Däremot har biblioteket under en period samarbetat med utbildningsverksamheten på "Vår Gård" kring litteraturförsörjning.

Sjölin som kallade sig både arkivarie och bibliotekarie kom att modernisera och utveckla verksamheten i mer professionell riktning. Med sin speciella bildningsbakgrund och sin förkärlek till bibliotek kom han tidigt underfund med bibliotekens betydelse i folkbildningsutbildnings- och upplysningssammanhang. 1957 författade han en liten uppsats och utvecklade sina tankar om varför Kooperationen behövde egna bibliotek.²⁹ Hans huvudtes är att om Kooperationen som associationsform och rörelse ytterligare ska växa, både nationellt och internationellt, måste Kooperationssfären själv skapa förutsättningar för upplysning och utbildning i kampen om nya anhängare. Sjölin ansåg att det kooperativa biblioteket utgjorde själva grunden för denna upplysnings- och utbildningsverksamhet. Av denna anledning var det nödvändigt att på ett bättre mer effektivt sätt organisera och administrera biblioteket. I uppsatsen framgår det att han mycket och länge funderat på hur arkiv- och biblioteksprofessionen skulle utvecklas för att möta framtida krav. Han säger följande:

28 Sjölin Walter. Kommentarer till föredrag vid Internationella Sommarskolan 1957. Ark 1375

29 Sjölin Walter. Ark 1375. "Bibliotekets betydelse och nytta inom Kooperationen" 1957

*”Dokumentalisten och hans bibliotek arbetar i det förgångna för framtiden. Den skrift, som kanske utgives idag, är historia i morgon men bildar underlaget för kommande utveckling. Därför har vi kooperativ dokumentation och därför strävar vi efter att genom rationalisering och samarbete höja dess effektivitet.”*³⁰

Sjölin uppehåller sig länge vid resonemang kring ”dokumentalisten”³¹ och försöker konkret definiera vilket ansvarsområde som kan kopplas till yrkestiteln. Han vill helt uppenbart komma bort från den allmänt felaktiga uppfattningen att vem som helst kan bli arkivarie eller bibliotekarie. Han ser i dokumentalisten en förnyare och möjligheterna för bibliotek och arkiv att med högre professionell status utvecklas i positiv riktning. Jag vill utifrån hans uppsats återge några av de egenskaper och sysslor som han ser som viktiga för en dokumentalist:³²

1. Förvärv av litteratur får inte överlämnas på personer som har alltför särskilda egna litterära intressen och som vanligtvis ha annat huvudsakligt arbete eller sysselsättning. Bristfälliga kunskaper om den kooperativa litteraturen, om bibliografiska förteckningar och bristande kunskaper om hur litteraturen effektivast anskaffas är också förödande.
2. Samla och organisera beståndet till nytta för den egna organisationen
3. Ha en god allmänbildning
4. Utifrån kundperspektivet med låntagarspsykologi behärska kundmötet
5. Rådgivning
6. Vara uppdraget och uppdragsgivaren hängiven och lojal . Se sysslan som ett kall.

2.3.2 Internationellt samarbete

Under 1950-talet började Sjölin intressera sig för frågor om etablering av kooperativa bibliotek i andra länder. Genom dessa bibliotek skulle den kooperativa upplysningen och utbildningen säkerställas även i andra länder, i synnerhet i fattiga u-länder.

International Working Party of Co-operative Librarians and Documentation officers möte i Stockholm 1953. Fotograf: S. Malm.

Kooperationen, ansåg han, måste av egen kraft organisera detta arbete. Han tog initiativ till att starta och organisera en sammanslutning av bibliotekarier, dokumentalister, arkivarier m.fl. inom ramen för den Internationella Kooperativa Alliansen (IKA). Redan 1953 bildades ”International Working Party of Co-operative Librarians and Documentation officers” med Sjölin som ordförande. I mitten av 60-talet var ett 40-tal bibliotek från hela världen anslutna till detta samarbetsorgan.

*”Inom de kooperativa organisationerna uppstod /.../ bibliotek av mera planmässig typ, varvid Sverige, Schweiz, Finland, Norge och Tyskland gick i spetsen, följda av Danmark, Holland och England...”*³³

En viss samverkan mellan biblioteken i de nordiska länderna samt mellan VSK³⁴ i Schweiz och KF:s bibliotek i Sverige, förekom redan innan 1954. Detta utvecklades dock aldrig fullt ut eftersom det andra världskriget kom emellan och avbröt alla förbindelser.

Några av de frågor man fokuserade på var utgivning av skrifter för gemensam nytta. Det utarbetades bl.a. en handbok i biblioteksarbete för de mindre kooperativa biblioteken. Man skapade också ett klassifikationssystem enligt modell UDC (Universal Decimal Classification) som var ett internationellt gångbart biblioteksspråk.

³⁰ Sjölin Walter. Ark 1375. ”Bibliotekets betydelse och nytta inom Kooperationen” 1957 sid 8

³¹ Dokumentalist svensk form av engelskans Documentation officer

³² Sjölin Walter. Ark 1375. ”Bibliotekets betydelse och nytta inom Kooperationen” 1957

³³ Sjölin Walter. Ark 1375. ”Bibliotekets betydelse och nytta inom Kooperationen” 1957 sid 2

³⁴ VSK, Verband Schweiz Konsumvereine

En annan publikation man framställde var ”Kooperativ ordbok”. Det fanns ett stort behov av ett ordboksinstrument som kunde förklara kooperativa fackuttryck eftersom man upplevde att orden hade så skiftande betydelse i olika länder. En tredje och mer återkommande publikation för internt bruk var ”Libradoc”, som innehöll artiklar om biblioteks- och arkivtekniska frågor samt system- och organisationsråd. Där fanns också en frågespalt som behandlade praktiska problem som t.ex. ”Hur man skyddar böcker i tropiska klimat”.

Vid sidan av detta tjänade samarbetet till att etablera och upprätthålla kontakter inom biblioteks- och arkivprofessionen, det fungerade som ett slags intressenätverk. Man utbytte nyförvärvslistor mellan biblioteken samt förmedlade boklån över nationsgränserna. En annan viktig och prioriterad fråga var att bistå u-länderna med råd i biblioteksfrågor och förse dem med kooperativ litteratur.

Walter Sjölin var sin publicistiska ådra trogen och producerade under årens lopp bortåt 200 minnesskrifter främst om de konsumentkooperativa föreningarna i Sverige. Han gick i pension 1966 och lämnade över chefskapet till Ludwig Schnabl.

3. KFBibliotek åren 1967-1998

Axel Pählman och Walter Sjölin lämnade till sina efterträdare troligen ett av världens största kooperativa biblioteks- och arkivsamlingar. När dessa herrar gått ur tiden inleds en ny fas i bibliotekets utveckling. Pionjärerens tid är över och fram träder nya ledare och personligheter. Man kan säga att biblioteket efter en lång och intensiv period av expansion nu mer träder in i en service- och förvaltningsfas. Den kommande 20-årsperioden kommer att ännu mer än tidigare förfinas och utveckla servicen mot bibliotekets kunder. En hel rad för kunderna nya tjänster kommer till och utvecklingen inom data- och informationsteknologi förändrar biblioteket och litteraturförsörjningen i grunden.

3.1 Ludwig Schnabl

Ludwig Schnabl växte upp och utbildade sig till lärare i Wien och tog senare en doktorsexamen i psykologi. År 1938 tvingades han efter en kort fängelsevistelse fly undan Hitler och nazismen och tog sig till Sverige. De första åren i Sverige försörjde han sig som metallarbetare. 1944 fick han i uppdrag av Uppsala universitet och KF att göra en ungdomsundersökning. Han hade från tidigare tjänstgöring i Österrike med sig en del erfarenhet av arbete med ungdomar. På 40-talet blev hans ungdomsenkäter uppmärksammade där bl.a. ”Nalen-undersökningen” genomfördes på uppdrag av KF. Under tio år, mellan 1948-1958, arbetade han som konsulent inom KF:s förlagsverksamhet. Från 1958 till 1963 hade han anställning på KF:s upplysningsavdelning där han huvudsakligen sysslade med ungdomsfrågor. Efter detta var steget inte långt till böckernas värld i biblioteket där han började 1964 och blev 1967 dess chef fram till den 1 augusti 1974 då han pensionerades. Under hans ledning hade verksamheten totalt fem anställda varav tre var verksamma på biblioteket och två i arkivet.

Ludwig Schnabl tillförde biblioteket ny spännande materia i form av de bandade intervjuer med äldre kooperatörer som han själv spelade in. Till följd av detta finns det idag många intressanta ljudupptagningar med såväl kända som mindre kända personer. Genom

Ludwig Schnabl chef åren 1967-1974. Fotograf: S. Malm, 1970.

hans goda intervjukunnande skapades ett s.k. röstarkiv och en mängd intervjuer som på olika sätt är unika samtidskildringar. Det handlar om levnadsöden, kooperativ historia, återberättade händelser och många andra minnen som bevarats till eftervärlden.

Han var till och från också skribent i tidningen "Ledarforum" med bl.a. "Ludwigs spalt". Med sin unika bakgrund från Österrike hade han ett speciellt kunnande om Österrikisk Kooperation och kom, parallellt med sina övriga uppdrag, att bli KF:s rapportör och kontaktlänk i frågor som rörde detta.

3.2 Margareta Wangius

Margareta Wangius anställdes 1961 på KF som biblioteksassistent. Hon kom från en åttaårig anställning som katalogisatör på Stockholms auktionskammare. Dessförinnan hade hon varit på Stockholms stadsbibliotek i tre år. I samband med att Schnabl pensionerades 1974 blev hon biblioteks- och arkivchef fram till 1992, då hon gick i pension.

Under Margaretas nästan tjugoåriga tid som chef kom hela den svenska bibliotekssektorn att förvandlas där teknik, pc-datorer, databaser och automatiserade tjänster trängde undan gamla arbetsätt. Axel Pählman och Walter Sjölin var inga renodlade yrkesmän. De kunde blanda friskt mellan rollerna som folkbildare, forskare, skriftställare, bibliotekarie och arkivarie.

På 1970-talet började bibliotekaryrket alltmer professionaliseras som en följd av den nystartade högskoleutbildningen. En ökad professionaliseringen har gjort det mycket svårt för enskilda att kombinera och verka inom olika professioner, då allt blivit mer avsmalnat och kräver en högre grad av specialisering. En starkt bidragande orsak till detta är framväxten av det nya informations- och IT-samhället som började ta fart på 1970 och 1980-talen.

Bibliotekaryrket har de senaste tio åren diversifierats och ändrats i grunden som en direkt följd av data- och IT revolutionen. Idag hanterar biblioteksfolk långt mycket större informationsmängder på kortare tid än vad som tidigare var möjligt när yrket var mer manuellt och källorna mestadels var tryckta publikationer. Bibliotekaryrket har manat fram nya specialkompetenser som informationsspecialister, IT-bibliotekarier, webb-bibliotekarier, cybrarians m.m. I England och Amerika talar man om "information brokers", d.v.s. handlare av information. Bibliotekaryrket har gamla anor men det dröjde konstigt nog ända till 1972 innan den första formella högskoleutbildningen inrättades i Borås.

KFBibliotek anammade en del av nymodigheterna och man försökte hänga med i utvecklingen, framförallt inom området litteratursökning. Man ville på 1980-talet skapa ett bibliotek som var mer av informations- och kunskapsbank. Man inhämtade extern on-line information från några av dåtidens mest nyttjade databaser "Libris" och "Affärsdata". Dessa litteratursökningar möjliggjordes genom att de var uppringbara via modem med s.k. tty-kommunikation och telnet. Teknikutvecklingen har sedan dess varit så snabb att det kan kännas svårgräpbar. Femton till tjugo år gammal datateknik är idag placerad på museum. Bara på kommunikationshastighetens område har det skett underverk. De första modemerna som kom och var tillgängliga på många bibliotek var placerade i enkla tangentbordsterminaler. Modemet var utformat som två gummierade cirkelformade sugkoppar i vilka man skulle placera den vanliga telefonen

*Margareta Wangius
chef åren 1974-1992.*

Fotograf: Janne Björling, 1985.

*Bibliotekets data- och sökstation 1986
Fotograf: Nils O Pettersson, 1986.*

”Dialog”. Hastigheten som erbjöds var till en början 300 bps. Under flera år var 2400 bps en standard många nöjde sig med. Idag nöjer vi oss knappt med 56000 bps för privat hemmabruk. På kontor, bibliotek och i andra professionella miljöer är det idag inte ovanligt med en kommunikationskapacitet på 10Mbit per sekund.

För intern informationsåtervinning skapade KF ett eget rikstäckande datanätverk som kallades ”All in one”. I detta system hade biblioteket en tjänst som kallades ”sök bok” vilket var en egen biblioteksdatabas som startade 1988. Systemplattformen kallades ”Trip” i vilken personalen förde in nya dataposter. I ”sök bok” kunde KF-anställda runt om i Sverige söka i ett begränsat urval av bibliotekets bestånd av böcker för att sedan om intresse uppstod begära ett boklån. Databasen innehöll också en del arkivalier, broschyrer och artiklar från tidskrifter och tidningar.

Ett kontinuerligt och gediget arbete som prioriterades var arbetet med de många manuell kortkatalogerna. Kataloger för pressklipp, artiklar, fotografier, bilder mm. 1978 började man indexera ett urval svenska och utländska kärntidskrifter inom kooperationsområdet. En unik kooperativ tesaurus skapades för att underlätta sökningar i de egna katalogsystemen.

Margareta Wangius som hade en mycket självständig roll initierade en för tiden modern service mot de interna kunderna med utskick av individuellt anpassade artikelreferat ur den senaste litteraturen, till de kunder som så önskade. En service som fanns mellan åren 1974-1980. Många av idéerna till förbättringar och utveckling fick hon från sina engagemang i intressenätverk och kollegiala kontakter utanför KF. Ett av dessa nätverk var ”Tekniska litteratursällskapet” (TLS) som med sin verksamhet och sina många generösa kontaktytor spelat en mycket viktig roll för utvecklingen av företags-, organisations- och specialbibliotek i Sverige.

Margareta var också delaktig i internationella nätverk som t.ex. nätverket för kooperativa bibliotekarier och dokumentalister, det som kallades *”International Working Party of Co-operative Librarians and Documentation officers”* och som gav ut intresseskriften ”Libradoc”. Margareta var under år 1979 dess redaktör och skrev ett flertal artiklar.

År 1988 blev biblioteket en del av ABI³⁵ och fick därmed en ny organisationstillhörighet under ett år. Det var vid denna tid som ca. 850 hyllmetrar mikrofilm föreningsmaterialet lyftes ut ur samlingarna och placerades på arkivet ”Stockholms företagsminnen”.

3.3 Yvonne Wihnblad

I mitten av 1980-talet sjönk intresset kraftigt för bibliotekets verksamhet. Biblioteket gick på sparlåga under drygt tio år fram till 1997. Något hände på 1970- och 80-talet som gjorde att man betraktade sitt bibliotek och arkiv med andra ögon. Från och med 1986 upphör också beskrivningarna om biblioteket och arkivet i KF:s verksamhetsberättelser. Under årens lopp har biblioteket tillhört ”Organisationsavdelningen” mellan 1927-1966 och Upplysningssektorn 1967-1988. Senare när KF omorganiserade sig kom biblioteket att organisatoriskt placeras i ”KF ekonomisk förening”, i olika underavdelningar däribland enheten ”Kontorsservice”.

Yvonne Wihnblad kom till biblioteket 1991 efter 30 års tjänstgöring på Kooperativa förbundet. Hon var på KF:s Sparkassa, AB Låneköp och KF Föreningsrevision. Hon hade under dessa år olika arbetsuppgifter bl.a. som sekreterare. När hon sedan kom till biblioteket visade sig detta vara ett lyckokast. Hon var mellan åren 1993-1998 ensam ansvarig för bibliotek och arkiv. Med sina 30 anställningsår

Yvonne Wihnblad. Fotograf: Denny Lorentzon, 2001.

35 ABI, Aktiebolaget Intendenturtjänst

inom KF, sin stora kännedom om KF:s historia, lärde hon sig snabbt att hitta i det omfattande arkivmaterialet på biblioteket. Hon lyckades på egen hand hålla en kvalitativt god service gentemot kunderna trots att uppgifterna var många. Vid sidan av service mot kunderna katalogiserade hon i bibliotekssystemet ”Trip”, som 1995 överfördes till ett nytt och specialdesignat pc-baserat katalogprogram. Det var ett enkelt sökprogram gjort i ”Access” för att hålla reda på och söka i det nya beståndet av litteratur som hade omkring 3000 katalogposter. Hon beställde nya böcker, besvarade externa sökuppdrag, lånade ut och sorterade in litteratur mm. Med mycket knappa resurser skapade hon en väl fungerande biblioteksverksamhet som väl svarade upp mot den tidens aktuella efterfrågetryck.

4. KFBibliotek åren 1998 och framåt - pånyttfödelse

Ett nytt kapitel i bibliotekets historia skrevs när det i november 1997 flyttades till Kooperativa institutet och Östgötagatan 90 från Stadsgården 6 vid Slussen. Därmed var biblioteket tillbaka igen på Östgötagatan som det var mellan åren 1961-1974, dock på nytt nummer. Mellan åren 1974 fram till 1997 var biblioteket beläget på Stadsgården 6.

Det tog hela 23 fulla lastbilar att flytta biblioteket till Kooperativa institutet. Det hela planerades och genomfördes av Yvonne Wihnblad i samarbete med Tore Johansson från LRF.³⁶ Tore Johansson engagerades under några månader för att hårdgallra i beståndet och kunde med sina gedigna historiska kunskaper hjälpa till att planera och bygga det nya biblioteket. Det krävde stor noggrannhet och omsorg eftersom de nya lokalerna var närmare hälften så stora. Närmare 50 % av samlingarna blev publikt tillgängliga medan den andra halvan placerades i magasin.

Kooperativa institutet fick därmed ett drifts- och förvaltningsansvar för KF:s bibliotek som reglerades i ett femårigt avtal. Kooperativa institutet skulle utveckla och modernisera biblioteket samt göra det tillgängligt på Internet. Ett biblioteksråd inrättades med representanter från berörda parter KF, Kooperativa institutet och biblioteket. Biblioteksrådet har sedan dess sammanträtt 2-3 gånger per år och varit ett viktigt samverkansorgan och stöd i den kontinuerliga utvecklingen av biblioteket. Rådet har dessutom initierat en utredning rörande framtida arkiveringspolicy på KF.

Biblioteket antog det nya och tämligen omöjliga namnet ”KF/biblioteket vid Koopi”. Ett namn som aldrig fullt ut varit i bruk och som under författarens ledning byttes ut till det kortare ”KFBibliotek”.

Idén till flytten kom från Kooperativa institutets Vd Per-Olof Jönsson. Han såg att det fanns lediga kontorsytor på institutet samtidigt som det hos KF uppstått en brist på lokalyta. För Per-Olof Jönsson innebar omlokaliseringen också en önskan om att skapa andra samverkansfördelar som kunde vitalisera både biblioteket och institutet, som bl.a. att skapa länkar till forskare, författare, journalister m.fl.

4.1 Michael Hagström – kontinuitet, förnyelse och modernisering

Mitt allra första uppdrag som nyanställd och chef på biblioteket var att hålla en personlig programförklaring på det ”Öppna hus” som anordnades den 17 juni 1998, för att inviga det nya biblioteket. Min programförklaring innehöll några av följande löften:

- att datorisera och modernisera verksamheten
- att ta ett historiskt ansvar
- att vara förankrat i tiden
- att genom Internet göra biblioteket tillgängligt för så många som möjligt
- att marknadsföra och göra KF bibliotek känt
- att stå till förfogande för Kooperativa institutets utredningsverksamhet

³⁶ LRF, Lantbrukarnas Riksförbund

*Michael Hagström, chef
1998-. Fotograf: Denny
Lorentzon, 2001.*

KF:s förbundsstyrelse var närvarande med koncernchef Roland Svensson som symboliskt öppnade portarna till biblioteket genom att högtidligen klippa det blågula bandet och nyinviga biblioteket. Förbundsstyrelsen och KF visade genom sin närvaro ett stort engagemang för bibliotek och arkiv, sin historia och bakgrund. Roland Svensson gav i sitt invigningstal löften för att trygga bibliotekets framtida drift och tog därmed död på de rykten som gjort gällande att biblioteket skulle läggas ned.

Samma år utnämndes biblioteket till officiellt IKA-bibliotek, vilket innebar att det tjänade som informations- och dokumentationscentral för IKA:s alla medlemsländer.³⁷ Innan jag rekryterades till KFBibliotek hade jag en tioårig bana som bibliotekarie/informationsspecialist bakom mig. Jag var under mer än sju år chef för det medicinska fackbiblioteket på S:t Görans sjukhus samt verkade under närmare tre år som informationsspecialist, databaskonstruktör och ”cybrarian” på Skogsindustrins Tekniska Forskningsinstitut (STFI) och Troedsson-biblioteket. En av anledningarna till att jag valde KFBibliotek var att jag såg möjligheterna att utifrån egna idéer skapa något nytt från grunden. Jag såg en utmaning i att göra det mångfasetterade materialet i form av bilder, affischer, böcker tillgängligt i elektronisk form på Internet.

Mitt andra stora uppdrag kom redan efter en månad i tjänst. Jag skulle via budgivning förvärva en del av det konkursbo som fanns efter reklam- och annonsbyrå Svea. Jag fick order från högsta topp och ledning på KF att jag skulle göra allt som stod i min makt för att förvärva denna kulturskatt. Det uppdragades snart för mig vilken central roll Svea spelat i framförallt KF:s PR- och reklamhistoria sedan mer än ett halvt sekel tillbaka. Svea hade mellan 1911 fram till sent 1980-tal producerat flera tusen affischer och tiotusentals annonser i kooperationens tjänst. Det var en mycket säregen och intensiv upplevelse att få vara med och öppna arkivet och med egna ögon se affischernas starka funktionalistiska och modernistiska formspråk. Allt sedan detta har många affischer efterfrågats av journalister, konstnärer, allmänheten och av aktiva inom kooperationen. Merparten finns nu till allmänt beskådande på Internet och har använts i flera utställningar bl.a. på Nationalmuseum och KF:s hundraårsutställning på Arbetets museum i Norrköping.

4.1.1 Modernisering och datorisering

Inget företagsbibliotek är det andra likt. Alla utvecklas i samspel med sin moderorganisation och företagets speciella identitet och behov. De företagsbibliotek som skapats i forskningsintensiva miljöer har vanligen också utvecklats under gynnsamma förhållanden och tagit en framskjuten plats i företagets verksamhet. Dessa bibliotek har skapat unika spjutspetskompetenser och sporrat andra att följa efter i utvecklingen. Det är inte sällan kapitalstarka miljöer inom områdena ekonomi och finans, läkemedel och sjukvård, naturvetenskap och teknik, som fina bibliotek har tagit form. Utvecklingen inom företag och miljöer som kan härledas till humanvetenskaperna uppvisar däremot inte samma satsningar på biblioteksområdet.

Jag kunde ganska snart konstatera att KFBibliotek i jämförelse med andra bibliotek hade kommit efter en tio till femton år i utvecklingen. Av den anledningen blev datorisering och modernisering de första tre årens viktigaste ledord. Vi hade mycket att ta igen och ville göra

³⁷ IKA – Internationella Kooperativa Alliansen, med säte i Genève och representerar 750 miljoner medlemmar

det på så kort tid som möjligt. För att inom överskådlig tid lyckas med planerna behövde biblioteket resurser och personal. Det första året 1998 hade vi två anställda, jag själv och Yvonne Wihnblad. Eftersom Yvones anställning på biblioteket i detta läge inte var helt garanterad kom beskedet från KF om en permanent anställning som en stor lättnad. Det som var tänkt att bli ett enmansjobb hade nu vuxit till en tvåmannagrupp. I slutet av 1999 och början av år 2000 förstärktes personalgruppen ytterligare med två personer. Först kom Luba Dedkova och senare Eva Thunberg Hjern. Under de följande två åren har biblioteket haft en personalgrupp på fyra personer för att klara av den tunga uppgiften att datorisera och modernisera verksamheten.

Parallellt med datoriseringen började jag utrangera och gallra litteratur som inte direkt hade med kärnämnet Kooperation att göra. Detta arbete pågick kontinuerligt under tre år vilket resulterade i att vi krympte samlingarna med mer än tiotusen böcker.

KF valde tidigt, kanske som ett resultat av tradition och historia, att skapa ett bibliotek med tonvikt på historia. Av denna anledning har KF inte primärt byggt bibliotek för att skapa informationskanaler in mot sin kärnverksamhet och sina affärsområden. Informationen till detta har man skaffat på annat sätt. Detta förklarar också att biblioteket inte gjort några större satsningar på att varken bygga egna sök- och informationssystem eller sökt information i externa databaser, på det sätt som många andra bibliotek och företag gjort. Vi försökte våren 2001 råda bot på detta genom att skapa en plattform av ”know how” och tjänster gentemot KF och erbjuda professionella litteratursökningar ur externa kommersiella databaser. Vi rekryterade spjutspetskompetens för detta ändamål och Synnöve Granath och Sara Lundström arbetade under ett halvår med att bygga intern kompetens och med att knyta kontakter. Kontakter togs med KF-anställda i ett försök att skapa efterfrågan av de framtagna informations- och omvärldstjänsterna.

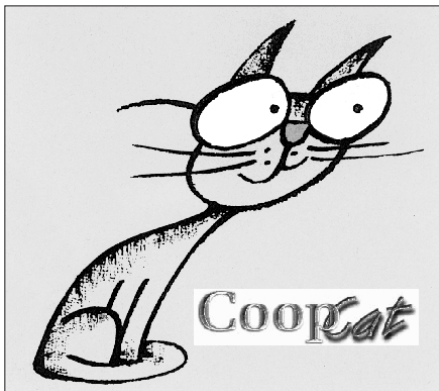
4.1.2 Webbplats på Internet

Vårt nästa både naturliga och förväntade utvecklingssteg blev att vi etablerade oss på Internet under första halvåret 1999 med webbplatsen - <http://kfbibliotek.koopi.se>. Samtidigt tog jag fram bibliotekets symbol och logotyp som utvecklats till en bra och lättigenkännlig symbol. Webbplatsen var tänkt att kompensera det nya ofördelaktiga och geografiskt perifera läget på biblioteket. Bibliotekets närkontakt med kunderna på KF var förlorad och jag ville så långt det var möjligt bygga en likvärdig service och närhet på Internet. Redan år 2000 kunde vi notera en markant ny tillströmning av kunder till följd av Internetsatsningen. På mindre än tre år har skaran av regelbundet återkommande Internetbesökare vuxit till mellan 450-550 personer i månaden. Antalet strökunder med ett eller några besök är betydligt fler vilket antagligen hänger samman med att vi under år 2001 lanserade en engelskspråklig spegling av webbplatsen. De tre mest aktiva länderna är i fallande storleksordning USA, Sverige och Finland.

Förklaringen till de goda besöks- och kundresultaten på Internet beror på att vi gjort ett flertal satsningar som att lansera databasen CoopCat. Vi har arbetat med att positionera vår Internetlänk inom kooperationsfären samt har målmedvetet arbetat oss in i de flesta större och viktiga sökmotorerna på Internet, bl.a. genom att bygga in metabeskrivningar i Internetsidornas källkod. Vi har också spridit ett elektroniskt nyhetsblad som kommer ut med 6-10 nummer per år. Nyhetsbladet är en listservtjänst som i dagsläget går ut till närmare 300 abonnenter.

KFBIBLIOTEK
Arkiv & Bibliotek sedan 1927

*Bibliotekets logotyp från 1999
som också finns på engelska.*

CoopCat-symbolen. Framtagen av bildkonstnären "Lehån".

4.1.3 CoopCat

Även på andra områden hade KF:s bibliotek kommit efter i utvecklingen. Det var först i mars 1999 som det köptes in en datoriserad katalog, ett färdigt biblioteksdatasystem från företaget Axiell. Systemet som heter Libra III var modernt och fanns tillgängligt både som internt cirkulationssystem och som OPAC³⁸ på Internet. Vid 1999 års utgång hade vi fyllt katalogen med 4000 bibliografiska poster. Jag gav katalogen/databasen namnet "CoopCat" därför att den var avsedd att fyllas uteslutande med kooperativ litteratur för målgruppen kooperationsintresserade.³⁹ CoopCat fick också en unik logotyp kopplad till sig vilket skulle

göra det lättare att på sikt lansera och skapa förtroende för databasen. Idag två och ett halvt år senare har CoopCat vuxit till en viktig kunskapskälla med dryga 25.000 poster, fördelade ungefär på följande sätt:

- 15.500 böcker och 2.000 affischer (varav ca. 85% med länk till bild)
- 7.500 artiklar ur tidskrifter och dagspress (varav ca 15% med länk till fulltext)⁴⁰

Det har tyvärr av prioriterings- och resursskäl inte varit möjligt att på samma sätt datorisera och modernisera arkivdelen i verksamheten. Det är helt manuellt och finns sökbart i flera kortkatalogsystem, men planer på utveckling finns och kommer att genomföras i framtiden.

CoopCat finns tillgänglig på Internet i en engelskspråklig version vilket gör att databasen nyttjas av kunder från hela världen. Vi hyser en förhoppning att i framtiden, inom ramen för CoopCat, i samarbete med andra kooperationsinriktade samlingar och bibliotek runt om i världen, skapa en internationellt gångbar informationskälla av böcker och artiklar m.m. KFBibliotek är sedan ett år tillbaka med i ett av IKA⁴¹ initierat projekt med namnet CLC.⁴² Det är ett projekt som syftar till att skapa bättre förutsättningar för utbildning, informationsinhämtning, erfarenhetsutbyte, möten m.m. för hela den världsomspännande Kooperationen. KFBibliotek kommer i detta sammanhang bidra med CoopCat som informations- och kunskapsdatabas.

Vi köper årligen in mellan 200-400 nya boktitlar inom kooperationsområdet. Denna litteratur blir omedelbart sökbar och tillgänglig i CoopCat. I framtiden hoppas vi att antalet nyförvärv kraftigt kommer att öka när samarbetet med andra bibliotek och informationsamlande aktörer på allvar kommer igång.

Den 7:e konferensen för Social ekonomi i Gävle år 2001 blev något av en värdeämätare för CoopCat. Som utställare på konferensen visade vi databasen för en bred publik. I detta sammanhang upptäckte vi att många för oss okända personer sedan länge känt till CoopCat och nyttjat tjänsterna där. Detta var en mycket glädjande upptäckt vilket gjort att vi sedan dess årligen, ett par tre gånger, visar och demonstrerar CoopCat för en intresserad allmänhet.

38 OPAC – Online Public Access Catalogue

39 CoopCat sammansatt namn av engelskans Coop Catalogue

40 Kärn- tidskrifter/årsböcker och samlingsverk på svenska och engelska inom ämnesområdet Kooperation

41 Internationella Kooperativa Alliansen

42 CLC, Cooperative Learning Centre

4.1.4 Uppdrag och utvecklingsprojekt

Vid sidan av modernisering och datorisering har det varit nödvändigt att arbeta med uppdrag och utvecklingsprojekt. Biblioteket har p.g.a. bristande modernitet behövt lyfta sig framåt och försöka ta igen kunderna från den primära målgruppen. I detta sammanhang har det varit naturligt att försöka identifiera nya uppdrag och att arbeta under projektliknande former.

Uppdrag - Kooperation Utan Gränser

1999 tog biblioteket över lagerhållningen av "Kooperation Utan Gränser" arkiv och bibliotek. Det är ett mycket omfattande företrädesvis utländskt material på ca. tjugo hyllmetrar som berör ämnena Kooperation och bistånd i utvecklingsländerna. Samlingen är magasinrad men finns fullt sökbar via kortkataloger och är tillgänglig för allmänheten genom lån.

Uppdrag – Föreningen Kooperativa Studier

År 2000 slöt vi avtal med FKS⁴³ om övertagande av försäljning och distribution av deras årligt utkommande "Kooperativ årsbok". Denna publikation är mycket viktig eftersom den är det enda som utkommer regelbundet och som exklusivt behandlar området Kooperation. Årsboken som givits ut sedan 1981 behandlar varje år ett nytt ämne/tema. Biblioteket som har ensamrätt på försäljningen av boken har genom sitt kontaktnät med andra bibliotek i Sverige skapat en ny kundgrupp. Biblioteket har också intagit en plats i föreningens styrelse för att på ett bättre sätt hålla kontakten med forskning och utbildning, högskola och universitet. Samtidigt som årsboken inlemmades i bibliotekets ansvarsområde tog vi också över ansvaret för databaserna "Kunskapsbanken" och "Projektbanken" från föreningen. Samtliga dataposter från Kunskapsbanken har skrivits in i CoopCat.

År 2001 utvecklade KFBibliotek i samarbete med Katarina Friberg från FKS och Pether Book från firman "Book IT och Design" helt nya Internetsidor åt föreningen.

Uppdrag – Kooperativa institutet

KFBibliotek utför sedan år 2000 ett flertal uppdrag åt Kooperativa institutet. Det handlar mestadels om "Webbmastering", d.v.s. produktion och uppdatering av institutets Internetsidor. En annan återkommande uppgift är att elektroniskt producera och distribuera nyhetsbrevet "Nytt via mail". Eftersom bibliotekspersonalen är anställd av Kooperativa institutet utför man då och då även andra arbetsuppgifter då tiden medger detta.

Uppdrag - KLF

År 2001 fick vi en samarbetsinvt från KLF⁴⁴. Frågan gällde om vi ville hjälpa till i arbetet med "Årets ledarbok". Vi accepterade erbjudandet eftersom det var ett spännande samarbetsprojekt mellan biblioteket, KLF och Kooperativa institutet. Vi såg också chansen att visa upp biblioteket för nya kundgrupper. Vår uppgift var att driva hela processen framåt och i kontakt med förlag ta fram ledarböcker som skulle läsas av anställda inom Kooperationen. Hela tävlingen med regler, nomineringar, prisutdelning, specialrabatter på böcker m.m. lades ut på bibliotekets Internetsidor. Barbro Dahlbom-Hall fick år 2001 priset för boken "Lära kvinnor leda kvinnor" i konkurrens med dryga 40-talet andra böcker. I tävlingen deltog 11 förlag och ett 70-tal yrkesaktiva från Kooperationen vilka bjudits in som läsare. Med ledning av läsarnas bokrecensioner utsåg sedan KLF det vinnande bidraget. Kooperativa institutets vd, Håkan Bystedt, delade ut priset vid en högtidlig ceremoni där författaren och läsekretsen fanns närvarande. Det var den trettonde gången "ledarbokspriset" delades ut sedan starten 1988.

43 FKS, Föreningen Kooperativa Studier

44 KLF, Kooperativa Ledares Förbund

Projekt: Handelsplatsen – ”Kooperativ Information”

År 2000 beviljade ”Stiftelsen Kooperativa Förbundets Jubileumsfond för Forskning och Utveckling” oss ett bidrag på 70.000 för att arbeta med att ”Digitalisera Kooperativ årsbok”. Projektets syfte var att modernisera hanteringen och distributionen av Kooperativ årsbok, men också att på sikt dramatiskt sänka kostnaderna för lagerhållningen av de många tusen fysiska böckerna. Projektet bestod av följande huvudmoment:

- att genom ”scanning” ta fram elektroniska eller digitala kopior av alla årsböcker från 1981 och framåt.
- att undersöka nya kanaler och distributionssvägar för spridning av årsboken, samt undersöka om ”Print on demand” tekniken kunde vara behjälplig.

Idag lite drygt ett år senare är projektet fortfarande aktivt och har vuxit i omfång. Vi har från bibliotekets sida bedömt det vara så intressant och viktigt att vi skjutit till extra resurser för att komma lite längre än vad som från början var avsikten. Projektet har vuxit till att omfatta även annat material än Kooperativ årsbok. Vi har skapat en elektronisk handelsplats på Internet där distribution och försäljning av både tryckt och elektronisk media är möjlig. Projektets nya inriktning har under en längre tid haft arbetsnamnet ”Coop Info Shop” men kallas nu idag, när det snart ska sjösättas och lanseras, ”Kooperativ Information”. Vår handelsplats ”Kooperativ Information” kommer att hantera elektroniska dokument, bilder, fotografier och kanske t.o.m. ljud och rörliga bilder i framtiden. Det är tänkt att bli en distributionskanal för bibliotekets överskott av äldre böcker men också en försäljningskanal för andra organisationer och företag främst från kooperationsfären.

5. De unika samlingarna

5.1 Förvärv och Mönsterstadgar

En viktig anledning till att samlingarna av föreningsmaterial växt i betydelse och storlek är att Axel Pahlman redan från första året 1927 satte igång med att samla in material från föreningarna. Han försökte få föreningarna att årligen skicka in det som i tryck och skrift producerats. Det har fram till i våra dagar varit mycket svårt att få detta samarbete med föreningarna att fungera på ett tillfredsställande sätt. Samarbetet har för bibliotekets räkning fått ett stadgestöd i de s.k. Mönsterstadgarna, där det hela formuleras enligt nedan: ”Föreningens protokoll, årsredovisningar och huvudböcker skall överlämnas till KF.”⁴⁵ Denna formulering har genom årtiondena varit i stort sett oförändrad med samma innehåll.

1935 fanns det ett komplett material av stadgar, årsberättelser och annat tryck från 200 konsumtionsföreningar.

”Kooperativa förbundets styrelse beslutade för någon tid sedan upprätta ett arkiv för att däri samla handskrifter och trycksaker av olika slag belysande kooperationens utveckling. I anledning därav våga vi fästa Eder uppmärksamhet på arkivets verksamhet, samtidigt som vi hemställa om Eder organisations benägna medverkan i våra strävanden. Vi meddela nedan vad vi redan ha från Eder organisation. Samtidigt tillåta vi oss begära dels att Ni ville översända det som fattas i våra samlingar, dels även att Ni ville för framtiden översända stadgar och verksamhetsberättelser i den mån de tryckas. Sändningarna torde adresseras till Kooperativa förbundet, Arkivet, .⁴⁶” (Undertecknat Högaktningsfullt Ax. Pahlman.)

⁴⁵ KF Kongresstryck och KF:s mönsterstadgar för föreningar. Införandet av s.k. Mönsterstadgar antogs till KF:s 8:e kongress 1907.

⁴⁶ Ark. 1528 KFBibliotek. Kooperativa Förbundet. Organisationsavdelningen år 1928

En anseelig del av förvärven har genom åren kommit till biblioteket via gåvor från tidigare anställda på KF eller från människor som på något annat sätt varit en del av kooperationsfören. Den kanske mest kända och namnkunniga donatorn är nog G.H von Koch, en av de centrala pionjerna i den tidiga konsumentkooperationen. Några andra namnkunniga från KF och rörelsen är Mauritz Bonow, Torsten Odhe och Anders Öhrne. En annan viktig donator, som varit både trogen och givmild sedan starten 1927, är Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek. Biblioteket tar än idag regelbundet emot gåvor från f.d. yrkesverksamma inom kooperationen.

5.2 Samlingarna

Samlingarnas uppdelning

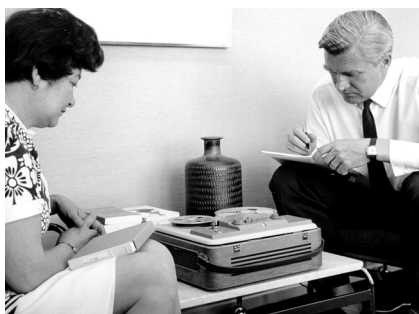
- 1.0 Arkivavdelning
 - 1.1 Konsumtionsföreningarnas trycksaker och handskrifter
 - 1.2 KF:s trycksaker
 - 1.3 Revisionsberättelser, tidskrifter
 - 1.4 Utländska centralorganisationers tryck
 - 1.5 Bildarkiv
 - 1.6 Personarkiv =vem är det?
- 2.0 Biblioteksavdelning
 - 2.1 Kooperativ litteratur
 - 2.2 Tidskrifter

De Civitate Dei (Om Gudsstaten) av Augustinus Aurelius från 1492, som köptes in på 1950-talet. Fotograf: Kerstin Björling.

svenska, danska, norska, tyska, franska, ryska och engelska.

Småtryck: stor samling KF relaterat material som "Tjäna på att veta" och "Bra att veta". Materialet ger en god bild av KF:s folkbildande gärning. Det handlar också om olika jubileum som t.ex. firandet av KF:s 100-årsminne, rengöring, matlagning, möblering, klädvård, vett och etikett, om att vara hemmafru på 1940 och 50-talet osv.

Karl-Axel Linderoth och Elisabet Lindström lyssnar på bandinspelning. Fotograf: S. Malm, 1971

Böcker: mellan 40.000- 50.000 böcker från 1750-talet och framåt. Det handlar huvudsakligen om ämnet kooperation men det finns även stora samlingar om de svenska folkrörelserna. Det handlar om kooperation i andra länder och om kooperationen som internationell rörelse. Det finns dessutom en stor mängd litteratur som avhandlar den industriella revolutionen och litteratur om trust- och kartellbildning, liksom företagsekonomi, ekonomisk teori, juridik och statistik. Eftersom kooperation i allra högsta grad är en internationell företeelse finns det litteratur på många språk. Våra samlingar har en tonvikt på

Tidskrifter: flera hundra svenska och internationella, främst om kooperation men också om andra "sociala rörelser".

Handlingar och arkivalier: handskrivna brev, samlingar från anställda som t.ex. "den Bonowska samlingen"⁴⁷ Material från olika företag inom KF-koncernen som t.ex. Luma, Reso m.fl.

Bandupptagningar: Albin Johanssons inspelningar av kongresser och möten från 1950 och framåt. Harry

47 eg. Mauritz Bonow

Hjalmarssons och Ludwig Schnabls röstarkiv av "kända personer", intervjuer och levnadsteckningar.

Affischer: reklam- och annonsbyrån Svea med drygt 2500 olika motiv från 1911 och framåt. Främst beställda av KF men även ett stort antal från Konsumentföreningen Stockholm samt från de flesta andra etablerade kooperativa företagen som OK, HSB och Riksbyggen.

Pressklipp: hundratusentals från 1850-tal och framåt. Riks- och lokalpress från hela Sverige. Det handlar om föreningar, personer, Kooperation, butiker, orter, jubileum, debatt, insändare m.m.

Specialsamlingar: unik samling av Robert Owen, Charles Fourier, Utopier och kommuniteter. Här ryms också "Kooperation Utan Gränsers" arkiv och bibliotek med företrädesvis internationell litteratur, studier, avhandlingar m.m.

Affisch: Skapa i samverkan
Art Director: Garmland 1940.

Föreningsmaterial och arkivalier väl förpackade i dossier. Fotograf: S. Malm, 1971.

Föreningsmaterial: från Sveriges alla föreningar, både de som upphört och nu verksamma. Protokoll, stadgar, berättelser m.m. Allt detta material finns mikrofilm och kan vid förfrågan lånas ut. År 1941 påbörjade man en inventering av äldre kooperatörers minnen och fick in ett hundratal skildringar av stort kulturhistoriskt värde. År 1946 fick man in 162 svar som handlade om 289 föreningars historia.

Bilder: drygt 400.000 fotografier från 1850-talet och framåt

som föreställer konsumentkooperativa industrier, varuhus, livsmedelshallar, stormarknader, butiker, möten och lagercentraler, personporträtt av personer från KF, industrierna och föreningarna. Dessutom finns omkring 5000 glasnegativ, från den s.k. "Malmströmska samlingen", d.v.s. av de kända Stockholmsskildrarna och nyhetsfotografierna, far och son Malmström.

Specialsamling: material från "Firandet av KF hundra år". Affischer, knappar, ballonger, annonser, kassar, tidnings- och tidskriftsartiklar samt originalhandlingar från framtagning av KF:s olika logotyper.

De första kundbetjäningssövningarna på Vår Gård. Fotograf: Erik Holmén, omkring 1929.

5.3 Angående bibliotekets storhet

Redan på Axel Pålhmans tid ville man göra gällande att vårt bibliotek var världens största i sitt slag. Epitetet "världens största" följde med även under Walter Sjölin's tid och fram till våra dagar. Detta var också bland det första jag fick lära mig som nytilkommen. Det har helt uppenbarligen varit viktigt att vara störst. Huruvida detta är sant eller inte vågar jag inte sia om. Det kan beroende på i vilken tid påståendet kastas fram säkert vara sant. Det finns åtskilliga både stora och betydelsefulla bibliotek i världen som kan konkurrera eller ta upp kampen om att vara störst. Ett vida berömt och fint bibliotek har fram till för några år sedan funnits i Indien, New Delhi. I Frankrike lär det också finnas ett stort "kooperations-

bibliotek” kopplat till organisationen Ciriec⁴⁸. I England finns Stanford Hall som i sitt Co-operative College har ett mycket fint bibliotek. Vidare har ILO⁴⁹ ett bibliotek med en stor samling kooperationslitteratur. I Canada finns dessutom universitetet i Saskatchewan med "The Centre for the Study of Co-operatives Resource Centre Catalogue", d.v.s. både bibliotek och katalog på Internet. Slutligen måste också kooperationsbiblioteket på "University of Wisconsin - Center for Cooperatives" nämnas. Där finns en samling med ca. 7.000 böcker som är sökbar i deras katalog på Internet vilken de kallar "MadCat".

5.4 Rariteter visas på utställning

*"Fem århundradens utopiskt och socialistiskt tänkande passerar revy på en utställning /.../ i Kooperativa förbundets bibliotek."*⁵⁰

På 1950-talet hade biblioteket skapat sig en anseende och vida berömd samling litteratur som visades upp i en egenhändigt arrangerad utställning. Biblioteket hade vid denna tid med sina 80.000 tryck, etablerat sig som världens största informationskälla inom kooperationsområdet. Inte bara svenska utan också utländska forskare sökte sig till biblioteket. Utlåningen var av hänsyn till materialets beskaffenhet begränsad till, förutom KF:s egen personal, universitet och högskolor som stod för ca 6.000 lån årligen. Där fanns redan då kanske landets största samling av sociala utopier. En av dessa böcker tryckt år 1492 i Basel var Augustinus "De Civitate Dei" (Om Gudsstaten)⁵¹.

På utställningen kunde man visa bl.a. Thomas Moores "Utopia", en raritet från 1903 som kom ut i endast 211 exemplar. En annan fin sak var den från 1609 utkomna skriften "The Discovery of a new world", om vilken det sägs att den inspirerat Swift till att skriva "Gullivers resor".

Edward Bellamys "Looking Backward" och en nästan komplett samling av och om Robert Owen visades också upp. I en speciell avdelning på utställningen kunde man visa en spännande samling av litteratur om de engelska varuknapphetsperioderna från 1700 och 1800-talet samt en hel del om den engelska industriella revolutionen och de sociala förhållandena då. Från Danmark visades Fredrik Dreiers ugeskrift "Samhällets reform" från 1871. Slutligen fanns där en annan vida känd raritet av William Thompson, vilken var vägledande för Karl Marx när han skrev "Das Kapital".

6. Bibliotekets nyttjare

På tidigt 1930-tal var den primära målgruppen med KF:s ledare och pionjärer de enda som nyttjade biblioteket. Primärkällorna till Axel Gjöres bok om Robert Owen och kooperati-
onens uppkomst hämtades huvudsakligen direkt ur det egna arkivet. Av naturliga skäl hade arkivet under denna tid mycket få besökare och låntagare, eftersom verksamheten i början hade en uttalad och medveten begränsning, till att omfatta endast de egna tjänstemännen inom förbundet. Den främsta låntagaren var utan tvivel styrelsens Axel Gjöres i egenskap av organisationsavdelningens chef. Han behövde för sin tjänstgöring hålla sig uppdaterad inom bl.a. det juridiska området.

Andra flitigt och regelbundet återkommande kunder de första åren var journalister och medarbetare på tidningarna Kooperatören och Konsumentbladet, som hämtade illustrationsmaterial ur samlingarna. Mot slutet av 1930-talet växte kundskaran och man effektuerade förfrågningar från officiella institutioner som Socialstyrelsen, Kommerskollegium, Jordbruksutredningen, Socialiseringsnämnden, Skatteutredningen, universitetsstudenter

⁴⁸ Ciriec, International Center of Research and Information on the Public and Cooperative Economy

⁴⁹ ILO, International Labour Organization

⁵⁰ Blomkvist Rune. Västerbottens Folkblad 1950, 24 nov

⁵¹ Hallén Kerstin. Ur Tidningen Vi 1962, nr 4, sid. 6

och dagspressens journalister. På 1940-talet tillkom ytterligare socialvetenskapliga forskare som t.ex. professor Tingsten, utredare och sakkunniga från kungliga kommittéer, studerande från Stockholms högskola och från Socialpolitiska institutet.

De första årtiondena från 1930-talet och framåt var det vanligt att KFBibliotek reglerade sina kontakter med omvärlden genom s.k. samarbetsavtal. Det upprättades avtal med bl.a. Kungliga biblioteket, Stockholms stadsbibliotek, Riksdagsbiblioteket och Handelshögskolans bibliotek om lån av sådant material som inte fanns i de egna samlingarna. Avtalen var såvitt jag förstår dubbelriktade och betydde i praktiken att man ”lånade ut” ungefär lika mycket som man ”lånade in”.

Idag är bibliotekets målgrupp var och en som genom yrkesutövning, studier, forskning eller andra uppdrag har nytta av bibliotekets samlingar. Det är öppet för en kooperativ intresserad allmänhet men har som primär målgrupp den egna organisationen med KF och Kooperativa institutet. Sekundära målgrupper såväl nationella som internationella är forskare och studenter, journalister och övriga medier, analytiker och utredare, författare och skribenter samt kooperativt verksamma personer. Målgruppen har i stort sett varit densamma genom bibliotekets hela historia. Däremot har det från tid till annan skiftat vilka grupper som mest besökt och nyttjat biblioteket. Idag är den sekundära målgruppen dominerande i besöks- och efterfrågestatistiken. Kretsen av kunder har genom åren vidgats och följt utvecklingen från det slutna interna företagsbiblioteket till ett mera öppet tillgängligt bibliotek. Idag är de mest frekventa kunderna utställare, författare, forskare, hembygdsforskare, journalister, studenter och andra länsökande bibliotek som ofta har någon typ av anknytning till Kooperationen.

När biblioteket år 1999 etablerade sig på Internet med ett flertal tjänster och sedan det lämnat den geografiska närheten till målgruppen på KF, har besöksmönstren kraftigt förändrats. Många av kunderna väljer att enbart besöka biblioteket på Internet och kommunicera via e-post och telefon. Gruppen besökande kunder har kraftigt sjunkit. Trots detta har biblioteket idag troligen en större kundkrets än vad det någonsin haft i sin långa historia. En uppskattning är att det från Internet, telefon, per post, e-post och fysiska besökare månatligen kommer en sammanlagd förfrågningsfrekvens som motsvarar 400-600 enskilda och unika personer. Det som vid en snabb betraktelse ser ut som en negativ trend, med få fysiska besökare, är egentligen ett naturligt och relativt sett positivt resultat av utveckling och teknikförändring. De flesta kunderna kommer idag via de nya kanalerna med sina förfrågningar och uppdrag. En förklaring till detta är att kunderna nu helt på egen hand kan utföra flera basala tjänster på Internet utan bibliotekspersonalens medverkan. Kunderna söker information utan mellanhänder. Internet har också fört det goda med sig att helt nya grupper hittat biblioteket. Till dessa hör bl.a. internationella kunder och kunder från ”den sociala ekonomins” område.

7. Framtiden – i den allra bästa av världar

KFBibliotek fyller en viktig funktion för KF och konsumentkooperationen. Biblioteket och arkivet behövs för att ständigt levandegöra kooperationshistorien och finnas tillgänglig för forskningen. Det är viktigt att historien görs levande och att den ger upphov till ständigt nya diskussioner om den kooperativa identiteten och dess särart. Det finns en risk att frågor om identitet och historisk bakgrund glöms bort i det dagliga arbetet med kärnverksamheten, ute i de kooperativa företagen. Jag är övertygad om att vi endast med kännedom om historien kan skapa en bättre framtid. I en tid som kännetecknas av snabba förändringar och rotlöshet kan historien skapa stabilitet och framtidstro. Kooperation kan bli medlet på

vägen till målet som löser framtida nya behov på olika områden. Det är också viktigt att KF och hela kooperationen bevarar sitt kulturarv för att tydliggöra sin identitet idag, såväl in mot den egna organisationen som ut mot allmänhet och kunder. Historien och kulturarvet kan på detta sätt verka i en positiv riktning och i längden stärka företagets trovärdighet och ställning på marknaden.

Jag skulle vilja avsluta denna skrift med att skissera fram en dröm. För vad vore kooperationen och dess historia utan alla gemensamma och enskilda personers drömmar. Antagligen ingenting eller åtminstone något helt annat än det vi känner idag!

Det som i det följande kommer att skisseras är mina högst personliga drömmar och förhoppningar om ett framtida bättre och mer kraftfullt kooperationsbibliotek. KFBibliotek och dess 75-åriga historia är nu skriven fram till idag. Nu är det framtiden som gäller. Vad kommer de följande 10, 20 eller 30 åren att handla om? Vad är det som kommer att föra utvecklingen framåt? Kommer bibliotekspersonalens eller kundernas drömmar att påverka framtiden eller blir det helt andra faktorer som t.ex. ekonomi som blir avgörande?

Ett större bibliotek med fler tjänster, intressenter och samarbetspartners

Kooperation som samhällsfenomen utgör fortfarande en betydande kraft både nationellt och internationellt, trots att en viss tillbakagång kunnat noteras de senaste decennierna. I Sverige finns kooperation representerad i flera samhällssektorer som t.ex. konsumentkooperation, lantbrukskooperation, inom bank- och försäkringar, boendekooperation, sociala kooperativ, nykooperation mm. Det är en blandning av medarbetarägda och konsumentägda företag. Den etablerade kooperationen i form av KF, OK, HSB, LRF, Fonus, Folksam, Riksbyggen tillsammans med FKU och LKU:na⁵² samt de flera tusen mindre kooperativen som finns i Sverige, bidrar till att stärka samhälle och näringsliv.

Det är mot denna bakgrund, med det starka inslaget av kooperation i Sverige, som jag vill bygga ett ”Kooperationens gemensamma biblioteks- och informationscentrum” till nytta för all svensk kooperation. Ett stort och resursstarkt bibliotek och informationscenter kan vara till nytta för många företag.

Man kan också tänka sig att biblioteket vid sidan av sina nationella ägare/medlemmar har Norden, Europa eller hela världen som arbetsfält. Det är en storslagen idé och kanske ogenomförbar, men den ligger rätt i tiden med tanke på att världen och ekonomin krymper och globaliseras.

Det nya och kraftfulla biblioteket skulle ha två huvudsakliga uppdrag. Det ena skulle vara att slå vakt om och värna historien och den kooperativa identiteten. Det andra skulle handla om att bygga avancerade informationssystem som kan vara till hjälp för företagens möjligheter att agera och utvecklas i sina respektive marknader. Omvärldsbevakningssystem, litteratursökningar, informationshanteringssystem eller kort och gott det som kan kallas ”Knowledge management” är dyrt att bygga men rationellt och kostnadseffektivt när det fungerar. Ett bibliotek av detta slag finns inte idag inom området kooperation och inte heller i de närliggande området ”social ekonomi”. Biblioteket skulle behövas inte minst av konkurrensskäl för att balansera informationsmarknaden, där idag ett fåtal konsult- och omvärldsbyråer har en monopolliknande ställning. Många av dessa företag tar ut höga arvoden för tjänster som inte alltid motsvarar förväntad kvalitet. Som ett parallellt framtids-scenario kan man också tänka sig att bredda innehållet i verksamheten. Varför nöja sig med att enbart bygga bibliotek som bara hanterar böcker, tidskrifter och information. Den samlade kooperationen skulle behöva en gemensam samlingsplats, ett slags kulturellt centrum som kan betjäna och belysa kooperationen ur alla dess aspekter. Där arkiv, bibliotek och museiverksamhet hålls ihop under ett och samma tak eller huvudmannaskap. Kooperationen behöver för sin framtida fortlevnad och utveckling hålla historien levande.

52 FKU, Föreningen Kooperativ Utveckling. LKU. Det finns 24 stycken Lokala Kooperativa Utvecklingscentra i Sverige

8. Källor

8.1 Arkivalier:

- Osign. Kooperativa föreningen Göta. Ark 134. År 1920. 1 sid.
Dahlberg Ivar. Ark 4. Protokoll fört vid andra nordiska arbetar-arkiv-konferensen i Stockholms Folkets Hus (Arbetarrörelsens arkivs lokal) den 2- 4 september 1928. 6 sid.
-Bilaga 1. Arbetarrörelsens arkiv. Stockholm. (Osign. Men troligen förf. av Oscar Borge)
-Bilaga 5. Anförande av hr Pählman vid demonstrationen av K.F.s arkiv för nordiska arbetarrörelsens arkivkonferens.
Dahlberg Ivar. Ark 4. Protokoll fört vid tredje nordiska arbetararkivkonferensen i Arbetarrörelsens arkiv, stockholm, den 25 augusti 1943. 5 sid.
-Bilaga 1. Rapport över Finlands Arbetararkivorganisation. Av Taimi Torvinen
-Bilaga 3. Redogörelse för K.F.s arkiv vid arkivkonferensen den 26 augusti 1943 lämnad av arkivarie Pählman
-Bilaga 4. Redogörelse för arbetarrörelsens arkiv i Stockholm. Av Tage Lindblom
Pählman Axel. Ark 1528. År 1928. 1 sid.

- Pählman Axel. Ark 134. År 1920-. Samling av ett flertal dokument enligt nedan:
-Skrivelse ställd till Kooperativa förbundets styrelse av Nils Willner den 17 sept 1920
-Skrivelse ställd till Kooperativa förbundets styrelse av Axel Pählman den 21 sept 1920
-Skrivelse ställd till Kooperativa förbundets styrelse av Axel Pählman den 20 dec 1920
-Skrivelse ställd till Kooperativa förbundets styrelse av Axel Pählman den 4 jan 1921
-Skrivelse ställd till Kooperativa förbundets styrelse av Axel Pählman den 4 mars 1921
-P.M. om medlemsanskaffningen (jämte) Förslag till resolution
-PM angående Pählmans brev den 6.11.1934 - 3.5.1935. Av Walter Sjölin år 1962.
-Brev från Axel Pählman till Axel Gjöres, Stockholm den 6.11.1934. 21 sid.
Sjölin Walter. Kommentarer till föredrag vid Int. Sommarskolan 1957. Ark 1375
Sjölin Walter. P.M. angående arkivfotografering 11 jan 1956. Ark 1375
Sjölin Walter. Bibliotekets betydelse och nytta inom Kooperationen. Ark 1375. År 1957. 8 sid.
Thedin Nils. Kooperativa förbundets arkiv. Ark 1527. År 1935. 5 sid.

8.2 Böcker

- Pählman, Axel. Pionjärerna. - Stockholm : KF:s bokförl., 1944. - 253 s.
- Pählman, Axel. De första åren : utgiven till Kooperativa förbundets sparkassas femtioårsjubileum. - Stockholm : KF:s bokförl., 1958. - 94 s.
- Boken åter i centrum : samverkan mellan folkbildning och folkbibliotek : igår, idag och imorgon : en antologi / red.: Lars Ljunggren. - Stockholm : Bibliotek i samhälle i samarbete med Barrikaden, 1983. - 334 s. : ill. - ISBN : 91-7712-016-7
- Stolpe, Herman, 1904-1996. Öden och äventyr inom Kooperationen 1915-1990. - Stockholm : Rabén & Sjögren, 1990. - 238 s. : ill. - ISBN : 91-29-60287-4
- Ottervik, Gösta, 1911-1979. Libraries and archives in Sweden / Gösta Ottervik, Sigurd Möhlenbrock, Ingvar Andersson. - Stockholm : The Swedish Institute, 1954. - 216 s. : ill.
- Ottervik, Gösta, 1911-1979. Svenska bibliotek : historia, organisation, funktion : en översikt / av Gösta Ottervik och Sigurd Möhlenbrock. - 2., väsentligt omarb. uppl. - Lund : Bibliotekstjänst, 1973. - 135 s. - (Sveriges allmänna biblioteksförnings handböcker, ISSN 0347-1756 ; 15).
- ISBN : 91-7018-079-2
- Kooperativa porträtt / utg.: Kooperativa föreståndarnas förbund, föreståndare- och tjänstemannasektionen. - Stockholm : KFF, 1959. - S. 225, S. 231

Kooperativa porträtt / utg.: Kooperativa föreståndarnas förbund, föreståndare- och tjänstemannasektionen. - Stockholm : Kooperativa förbundet, 1941. - S. 152-153, S. 164-165

Kooperativa porträtt / [utg. av] Kooperativa ledares förbund. - Ny uppl. - Stockholm : Rabén & Sjögren (i distr.), 1971. - S. 203

Kooperativa föreståndarnas förbund : porträttgalleri med biografiska uppgifter. - Stockholm : KFF, 1930. - S. 24

Kooperativa ledares förbund : KLF 75 år [Jubileumsbok] / [red. komm.] Börje Levemark och Gunnar Ryberger ; Sven Jedlén . - 1988.

8.3 Artiklar/notiser ur dagspress och tidskrifter mm:

Osign. Axel Pählman 60 år. Socialdemokraten. år 19?? 15/4
Osign. Axel Pählman. Stockholms-Tidningen 1962 den 29/10
Osign. Axel Pählman. Dagens Nyheter 1962 den 29/10
Osign. Walter Sjölin femtio år. Tidningen Vi 1952 nr 4
Odhe Torsten. Kooperativ sjuttiofemåring. Tidningen vi 1957 nr 15
Osign. Adlig landshövding i Uppland förste kooperatör i Sverige. 125.000 arkivalier i K.F:s samlingar. Dagens Nyheter 1940 den 4/8
Osign. ...och nu är omsättningen tre miljarder kronor. Ny Dag 1959 den 3/9
Osign. KFs Bibliotek & Arkiv. Koopen - Information för anställda vid KFs huvudkontor. 1986:36
Osign. Kooperationen och ungdomen. Dagen 1958, den 6 sept
Osign. Kooperationen och ungdomen. Tidningen Vi 1958 nr 39
Osign. Ungdomlig. Arbetet 1958, den 6 sept
Osign. Främst i världen. Norrländska Socialdemokraten 1953, 7 dec
Osign. KF:s bibliotek en vetandets brunn där utländsk forskare dröjer sig kvar. Morgon Tidningen 1946, 21 okt
Blomkvist Rune. Märkliga förvärv till KF-biblioteket. Västerbottens folkblad 1950, 24 nov
Bonow Mauritz. Axel Pählman - några minnesord av Mauritz Bonow. ?, sid 18,34
Eronn Lars Forskaruppgifter. Kooperatören 1952 s. 113 nr?
Hallén Kerstin. Levande arkiv. Tidningen Vi 1952 nr 4, sid 6
Lager Fritjof. Den svenska muren. Stockholms-Tidningen 1966 den 15/1
Nilsson Karl. Forna tiders marknader. Tidningen Vi 1957 nr 47
Pählman Axel. Spännande bokköp. Tidningen Vi 1950 nr 51-52
Schnabl Ludwig. Bokförmedling utan gränser. Tidningen Vi 1965 nr 35, sid 29
Sjölin Walter. Axel Pählman - kooperatör - pionjär - folkupplysare. Kooperatören 1962 11/11, sid 468-474
Stolpe Herman. Walter Sjölin femtio år. Tidningen Vi 1952 nr 4

8.4 Övrigt tryck:

Kooperativa förbundets bibliotek - Kort orientering
Kooperativa förbundet - Bibliotek och Arkiv - Ordningsregler
Rubriken "Arkivet" ur årsberättelser till Kooperativa förbundets kongress åren 1927-1932, 1934-1947, 1952-1962
Rubriken "Biblioteket och Arkivet" ur årsberättelser till Kooperativa förbundets kongress åren 1963-1966
Rubriken "KF:s Bibliotek och Arkiv" ur årsberättelser till Kooperativa förbundets kongress åren 1969-1970
Rubriken "KF:s Bibliotek och Arkiv" ur årsberättelser till Kooperativa förbundets kongress åren 1969-1973, 1976

Rubriken "Studieverksamhet, film och Arkiv" ur årsberättelser till Kooperativa förbundets kongress år 1977

Rubriken "Upplysningssektorn, Sekretariatet" ur årsberättelser till Kooperativa förbundets kongress år 1982-1985

Rubriken "KF Information" ur årsberättelse till Kooperativa förbundets kongress år 1986
Verksamhetsberättelse konsumentföreningen Nord 1997

8.5 Intervjuer:

Margareta Wangius, 2002-04-18

Olof Moback, 2002-07-26

Bilaga 1, Ur de egna samlingarna

Kooperativa klassiker och rariteter i urval – en litteraturlista

Om Robert Owen

Dalström, Kata. Robert Owen, utopisten och reformatorn. - Stockholm : Fram, 1917. - 26 s.
(Historiskt bildergalleri / fredens och frihetens stormän; v.2)

Gjöres, Axel. Robert Owen och hans tid. - Stockholm : Rabén & Sjögren, 1971. - 227 s.
(Omarb. och väsentligt utökad version av förf:s Robert Owen och Kooperationens uppkomst. 1932). - ISBN 91-29-40072-4

Gjöres, Axel. Robert Owen och Kooperationens uppkomst. - Stockholm :
KF:s bokförlag, 1932. - 236 s.

Oljelund, Ivan. Robert Owen : ur hans levnad och idévärld, en biografisk skiss.
- Stockholm : Holmström, 1918. - 80 s. (Revolutionens förkämpar; v10)

Av Robert Owen

Owen, Robert . A new view of society. - 1813

Owen, Robert . An address delivered to the inhabitants of New Lanark, on the first of
January, 1816, at the opening of the Institution established for the formation of character. -
3. ed. - London : Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown; [etc., etc.], 1817. - 48s.

Owen, Robert . Report to the committee of the Association for the Relief of the
Manufacturing and Labouring Poor. - 1817.

Owen, Robert . Two Memorials on behalf of the Working Classes#bthe first presented to
the Governments of Europe and America, the second to the Allied Powers assembled in
congress at

Aix-la-Chapelle. - Lanark : Printed for Cadell and Davies, Strand, 1818. - 27 s.

Owen, Robert . Six Lectures on Charity, delivered at the Institution of New Lanark, upon
the thirteenth chapter of the First Epistle to the Corinthians. - London : B. D. Cousins,
[1834?]. - 47 s.

Owen, Robert . Mr. Owen's Proposed Arrangements for the Distressed Working Classes,
shown to be consistent with sound principles of Political Economy : in three letters to
David Ricardo, Esq., M.P. - London : Longmans, 1819. - 102 s.

Owen, Robert . Report to the County of Lanark of a plan for relieving public distress and
removing discontent, by giving permanent, productive employment to the poor and wor-
king classes...- London, 1832. - 75 s.

A Report of the British and Foreign Philanthropic Society, with other statements and calculations explanatory of Mr. Owen's plan for the relief of Ireland, and of the poor and working classes generally in all other countries. - Dublin : Richard Millikin, 1823. - 55 s., 62 s.

Owen, Robert . The crisis. - 1832.

Owen, Robert . The book of the new moral world. - London : W. Wilson, 1836. - 104 s.

Owen, Robert . The marriage system of the new moral world : with a faint outline of the present very irrational system; as developed in a course of ten lectures. - Leeds : J. Hobson, 1838. - 96 s.

Owen, Robert . The New moral world . - 1834 - 1835

Owen, Robert . Lectures on the Rational System of Society, ... as propounded by Robert Owen versus Socialism, ... as explained by the Bishop of Exeter and others, and versus the present system of society, etc. - London : Home Colonization Society, 1841 . - 188 s.

Robert Owen's journal : Explanatory of the means to well-place, and well-feed, well-clothe, well-lodge, well-employ, well-educate, well-govern, and cordially unite, the population of the world. - London, 1850-1852

Owen, Robert . New existence of man upon the earth. - London : E. Wilson : J. Clayton and Son, 1854.

Robert Owen's millennial gazette : explanatory of the principles and practices by which, in peace, with truth, honesty, and simplicity, the new existence of man upon the earth may be easily and speedily commenced. - London, 1856-1858. - 3 vol.

Owen, Robert . The life of Robert Owen : by himself, with an introduction by M. Beer. - London : G. Bell, 1920. - 352 s.

Owen, Robert . Robert Owen on education / selections edited with an introduction and notes by Harold Silver. - London : Cambridge Univ. Press, 1969. - 240 s.

Owen, Robert . A Further Development of the Plan for the Relief of the Poor and the Emancipation of Mankind. - Ingår i : A new view of society & other writings. - London, Toronto : J.M. Dent & Sons, ltd.; New York : E.P. Dutton, [1927]. - S. 224 - 225

Om Charles Fourier

Reybaud, Louis. - Arkivet [Almänna betraktelser öfver de af S:t Simon, Fourier och Owen framställda nya samhälls-läror]. - Stockholm : Norstedt, 1841. - 127 s.

Märkesmän inom den kooperativa rörelsen. - Helsingfors: Sällskapet Pellervo, 1922. - 313 s.

Silberling, E. Dictionnaire de sociologie phalanstérienne: guide des oeuvres complètes de Charles Fourier. - Paris : M. Rivière et cie, 1911. - 459 s.

Bourgin, Hubert. Fourier : contribution a l'étude du socialisme Français. - Paris : Société nouvelle de librairie et d'édition, 1905. - 617 s.

Considerant, Victor. Exposition abrégée du système phalanstérien de Fourier. - Paris, Vienne : Bibliothèque Rhombus, 1921. - 51 s.

Considerant, Victor. Description du phalanstère et considérations sociales sur l'architecture. - Paris : Librairie Sociétaire, [1848]. - III s.

Considerant, Victor. Destinée sociale. - Paris : Librairie phalanstérienne, 1848

Dahlerup, Drude. Socialisme og kvindefrigørelse i det 19. århundrede: en analyse af Charles Fourier, Karl Marx, Fr. Engels, August Bebel og Clara Zetkin m.fl.. - Århus : GMT, 1973. - 414 s. - ISBN 87-87392-40-2

Goret, Jean. La pensée de Fourier. - Paris : Presses universitaires de France, 1974 - 156 s. - ISBN 99-0316328-2

Hayden, Dolores. Seven American utopias : the architecture of communitarian socialism, 1790-1975. - Cambridge, Mass. : MIT Press, cop. 1976. - 401 s.

Riasanovsky, Nicholas Valentine. The teaching of Charles Fourier. - Berkeley : University of California Press, 1969. - 256 s.

Silberling, E. Dictionnaire de sociologie phalanstérienne : guide des oeuvres complètes de Charles Fourier. - Paris : M. Rivière et cie, 1911. - 459 s.

Av Charles Fourier

Fourier, Charles. Le socialisme sociétaire : extraits des oeuvres complètes. - Paris : G. Bellais, 1903. - 200 s.

Fourier, Charles. Oeuvres complètes. - Paris : La Société pour la propagation et la réalisation de la théorie de Fourier : Librairie de l'école sociétaire, 1841-1846. - 5 vol.

Fourier, Charles. Slaget om de små pastejerna : skrifter i urval [av Oeuvres complètes] / urval: Michael Helm; övers.: Ulf Gyllenhak. - Stockholm : Federativ, 1983. - 236 s. (Federativs klassiker; v. 9). - ISBN 91-85016-97-7

Bilaga 2, Ur de egna samlingarna

Ett urval betydelsefulla verk för svensk Kooperation – anoterad litteraturlista

The Co-operator

Världens första kooperativa tidskrift "The Co-operator" gavs ut åren 1828 till 1830 av läkaren William King, som startade Co-operative Trading Association i Brighton. År 1832 uppskattades antalet konsumentföreningar i England och Skottland till 400.

History of Co-operation in Rochdale

Förebilden för den moderna konsumentkooperationen blev den förening som startades av 28 vävare i Rochdale utanför Manchester 1844. Föreningens uppkomst och utveckling dokumenterades i flera arbeten av den brittiske skriftställaren och agitatorn George Jacob Holyoke, "History of Co-operation in Rochdale".

Avhandling om konsumtionsföreningar

Den förste, som i Sverige klart och entydigt tog ställning för Rochdalekooperatörernas idéer och verksamhetsformer var lektorn och sedermera riksdagsmannen Abraham Rundbäck från Växjö i skriften "Avhandling om konsumtionsföreningar" från 1869.

Report of the first International Co-operative Congress held in the Hall of the society of arts, on 19th, 20th, 22nd, and 23rd August 1895

Efter flera misslyckade försök bildades Internationella Kooperativa Alliansen vid en kongress i London i augusti 1895. Förhandlingarna pågick i fyra dagar och omspände en rad kooperativa områden.

Svensk kooperativ före åttiotalet och Stormår

Axel Gjöres, som bl.a. tog initiativet till bildandet av KFBibliotek 1927, var också en framstående kooperativ historiker. Den tidiga svenska kooperativens öden och äventyr skildrade han bl.a. i "Svensk kooperativ före åttiotalet" (1919) och Stormår (1963)

Kooperativa förbundets Arkitektkontor 1925-1935
Kooperativa förbundets Arkitektkontor 1935-1949, Del 1
Kooperativa förbundets Arkitektkontor 1925-1949, Del 2, Bostäder
CO-OP Reklam i Sverige under ett kvarts sekel

KF:s arkitektkontor var under Eskil Sundahls ledning en av landets främsta företrädare för funktionalismens idéer på 1930- och 40-talen. Under denna period gjorde kooperativens också nyskapande insatser inom reklamens område.

Med förenade krafter. Kooperativa förbundet 1899-1949

hette den bokfilm, som utgavs till KF:s 50-årsjubileum 1949 och som utarbetades av bibliotekarien Walter Sjölin.

Kooperativa förbundet 1899-1929: en organisationsstudie

Den första doktorsavhandlingen om svensk kooperativ lades fram 1960 och behandlade KF:s första trettio år. Författare var Olof Ruin som senare blev professor vid Stockholms universitet.

Konsumentkooperativ och industrikarteller...

Konsumentkooperativens kartellbrytande period under årtiondena före andra världskriget behandlades av Hugo Kylebäck i en avhandling 1974.

Aktuella kooperativa problem...

Vid IKA:s kongress i Stockholm 1927 höll Albin Johansson ett mycket uppmärksammat föredrag om kooperativens aktuella problem, vilket publicerades i bokform samma år.

Kooperativa idéer och spörsmål

Anders Örne har allmänt betraktats som den svenska kooperativens främste ideolog. Han meriterade sig för denna hederstitel genom en rad skrifter och spelade också en ledande roll när IKA formulerade sina kooperativa grundsatser 1937.

Kooperativens som arbetsgivare 1850-1968

Herman Stolpe är vid sidan av Axel Gjöres kooperativens främste "internhistoriker". Ett av hans viktigaste arbeten behandlade kooperativens som arbetsgivare.

HSB och bostadspolitiken 1981-1996

Owe Lundevall har i sex böcker följt bostadskooperativens utveckling från 1920-talet fram till våra dagar.

Kooperativa Förbundet (KF) startade år 1927 arkiv och bibliotek för att samla och sortera allt material som spridits ut sedan första kongressen och starten 1899. Nu 75 år senare lever biblioteket och arkivet vidare med nya utökade arbetsuppgifter.

Skriften behandlar bibliotekets historiska utveckling och modernisering från start till nutid. Här får man bl.a. reda på vilka som nyttjat bibliotekets tjänster och hur det gick till när man lämnade KF och flyttade till Kooperativa institutet.

En intressant del av framställningen berör anställda och chefer vars värv och professionella gärning tecknas. Bibliotekets betydelse för KF, konsumentkooperationen och allmänhet berörs också liksom de unika samlingarna av kooperativ och utopisk litteratur, fotografier, affischer m.m.

Den historiska framställningen varvas med analyser och resonemang kring bibliotekets utveckling och jämförelser görs med andra svenska bibliotek.

Slutligen får vi ta del av författarens framtida mål och vision med biblioteket samt följa ett resonemang som handlar om vikten av att ”känna sin historia” och hur den kooperativa särarten och identiteten kan spela en roll för framtida samhällsutveckling.